

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

**ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА АРХЕОЛОГИЯ**

Мартин Емилов Мишев

***Тракийската конница
(V – третата четвърт на IV в. пр. Хр.)***

**Автореферат
на дисертация за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“**

Научен ръководител:

проф. д-р Костадин Рабаджиев

Научно жури:

доц. д-р Юлия Цветкова

проф. д-р Костадин Рабаджиев

проф. д. и. н. Калин Порожанов

доц. д-р Румяна Георгиева

доц. д-р Милена Тонкова

София, 2022 г.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита на разширено заседание на Катедра „Археология“ при Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ на 18.11.2021 г.

Дисертационният труд е съставен от текст и приложение. Текстът е включва въведение, четири глави (I. Извори и историография; II. Конската амуниция и ездитното снаряжение; III. Въоръжението на тракийския конник; IV. Конницата), заключение, addenda и библиография. Приложението е съставено от 17 основни таблици (към които могат да се прибавят отделните гробове на конници, които са представени по комплекси в допълнителни 91 таблици, като така общият брой възлиза на 108), 11 графики, 21 табла и 15 карти. Текстът на дисертацията включва 320 страници, като общият обем на изследването с приложението възлиза на 453 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на г. на заседание в състав на научното жури: доц. д-р Юлия Цветкова, проф. д-р Костадин Рабаджиев, проф. д. и. н. Калин Порожанов, доц. д-р Румяна Георгиева, доц. д-р Милена Тонкова. Резервни членове на журито са: проф. д-р Тотко Стоянов и доц. д. и. н. Нарцис Торбов.

Въведение

Натрупването на данни за използваната конска амуниция, въоръжение и снаряжение в резултат на археологически проучвания хвърля светлина върху проблематиката свързана с кавалерията в Тракия. По този начин на базата на писмените извори и изобразителните свидетелства нараства необходимостта, която мотивира синтезирането на информацията и разглеждането на тракийската конница. Въпреки че разработването на темата включва интерпретацията на вече публикувани материали, към настояща дата липсва научен труд, в който акцентът да е поставен върху конницата в Тракия като обект на изследването. Актуалността на дисертационния труд е свързана и със значимостта на тракийската кавалерия, която като боеспособност е сравнима с армиите на други народи – тракийски конни контингенти участват в многобройни военни експедиции, рекрутирани са като наемници още от V в. пр. Хр. Армията на Ситалк е съставена от конница, която като численост надхвърля възможностите на отделните полиси, а за разлика от практиката характерна за Античността обикновено на 10 пехотинци да се рекрутира по един конник, в Тракия не са изключение примерите за участието на конницата да възлиза на около една трета от войската. Така спецификата на темата води до избора подобен тип проблематика да бъде разгледана в контекста на въоръжението и военното дело, като значение има и социалната роля на аристократичния елит или висшите представители на тракийската конница.

Предмет и обект на изследването

Обект на дисертационния труд е конницата в Древна Тракия. Една от основните специфики е, че като нематериален обект нейното разглеждане не може да бъде сведено единствено до описанието и интерпретацията на изворите данни. Само по себе си всяко изображение или елемент на конската амуниция е косвена индикация за съществуването на отделния конник, но не и на конницата като цяло, което предполага акцент върху синтеза и анализа на данните, а не върху иконографския анализ или детайлното описание на гробните комплекси.

Предмет на изследване представляват материалните и нематериалните извори за тракийската кавалерия. Въпреки значимостта на писмените извори, които дават свидетелства за участието тракийските конници в различни сражения, използваното въоръжение, тактика и стратегия, първостепенно значение имат археологическите данни. Така предмети на изследване стават комплексите с гробове на конници, изобразителните данни (живописната украса на тракийските гробници; импортна чернофигурна и червенофигурна, както и местна керамика; монетни изображения; пръстени-печати, надгробни и оброчни релефи; архитектурна теракота и др.), конската амуниция (юзди; апликации – начелници, наносници, набузници и др.), токи, шпори и др.).

Хронологически и териториален обхват на изследването

Изборът за хронологически период на изследването от V до третата четвърт на IV в. пр. Хр. е относително кратък, но е резултат от редица съображения. Оскъдността на информацията за конницата през ранножелязната епоха е свързана с липса на данни за тракийската кавалерия в писмените извори, както и с малобройни примери за изобразителни свидетелства. Появата на единични гробове на конници още през VII в. пр. Хр. показва наличието на отделни примери за представители на конницата, но не и за съществуването на реална конна войска. Едва през V в. пр.

Хр. с утвърждаването на Одриската държава се появява организирана тракийска кавалерия, която започва да участва ефективно по време на военните експедиции. От друга страна данните за използването на конницата през елинистическата епоха показват постепенната загуба на специфичните локални елементи, за сметка на общо елинистическите. Резултатите от походите на Филип II и Александър, келтското влияние, използването на траките като конни наемници са само част от тези промени. Въвеждането на усъвършенствани юзди, на шпорите, на високото седло, както и на подопашния ремък за неговото закрепване маркират многобройните изменения по отношение на конската амуниция, които довеждат до развитието на конницата през ранноелинистическата епоха. Промените засягат и паноплията на война-конник, като са въведени нови типове оръжия като дългият латенски меч, овалният щит и др. По този начин хронологическият период от V до третата четвърт на IV в. пр. Хр. обхваща времето на утвърждаването на конницата до началото на елинистическата епоха. Като гранична линия може да бъде възприета смъртта на Александър III Македонски през 323 г. пр. Хр., но само условно в исторически контекст. Невъзможността да бъде прецизирана датировката на част от гробовете на конниците преди или непосредствено след края на третата четвърт на IV в. пр. Хр., е основание за разглеждането на отделни примери и отвъд тази дата. В този контекст не са игнорирани и примери с дата в края на IV, дори началото на III в. пр. Хр.

Дефинирането на термина „конница“ може да бъде разгледано в контекста на желязната епоха. Като организирана войска тя е съставена от войни, които се сражават по време на езда. Съществуването на конница е свързано и с редица допълнителни дейности: отглеждане на конете, тяхната тренировка, осигуряването на необходимата амуниция и въоръжение и т.н. Кавалерията не функционира като самостоятелна бойна единица. Не са изключение примерите, при които към конницата са включвани отделни контингенти от лека пехота подобно на отрядите *hātīrroi*, които са рекрутирани към беотийската конница. Друга съществена особеност е възможността да се използват конете само като превоз на пешите воители до сражението, метод на сражение характерен за т. нар. *hiprobatai* в Елада. Съществуването на обоз и ефективен начин за снабдяване е от ключово значение за конницата, защото без необходимото ниво на организация целите на експедицията са обречени на неуспех, подобно на похода на Ситалк през 429 г. пр. Хр.

Другият термин, който е в основата на разбирането за географските предели на изследване е Тракия. Спецификата на проблематиката не изисква прецизното дефиниране на границите на Древна Тракия. Изборът на археологически паметници на базата, на които да бъде реконструирана конницата не се свежда до систематичния, а до проблемния анализ, въз основа на който да се потърсят определени закономерности. Така например въпреки че основната част от материалите произлизат от територията на съвременна България, значение за изложението имат и находки откривани в Румъния, Гърция, Сърбия и т.н. Не са изключение и примерите, при които траките са използвани като наемници в армиите на други народи (далеч отвъд пределите на Тракия), но в тези случаи водещо значение имат писмените извори.

Цели на изследването.

Основната цел на изследването е реконструиране на представата за тракийската конница. Към тази цел следва да бъдат дефинирани и отделните задачи на проучването:

1) Обобщаване на изворовата база относно проблематиката свързана с тракийската конница в периода V – третата четвърт на IV в. пр. Хр., което включва анализ на писмените извори,

изобразителните данни, различните елементи от конската амуниция, както и кавалерийското въоръжение и снаряжение.

2) Дефиниране на отделните типове конница (лека и тежковъоръжена конница).

3) Проследяване на процеса на въвеждане и на утвърждаване на конницата като самостоятелна бойна единица на територията на Древна Тракия.

4) Дефиниране на локалните специфики свързани с въоръжението на конницата. Опит за разграничаване на конницата на отделните тракийски племена: одриска конница, гетска конница, трибалска конница, едонска конница и т.н.

5) Проследяване на ролята на тракийските конни наемници и тяхното участие в армиите на чужди народи.

6) Анализ на тактиката и стратегията; боен ред и организация, които са използвани от конницата; конницата и социалната структура.

7) Дефиниране на ролята на конницата и значението на конните армии на други народи, които указват влияние за развитието на тракийската конница.

Организация на дисертационния труд

Изследването на темата за тракийската конница е организирано в рамките на няколко части: писмени извори, изобразителни данни, конска амуниция и въоръжение и снаряжение. Отделните части съставляват и конструктивно главите на дисертационния труд, които са разгледани в следващите редове. Още тук може да бъде отбелязано, че използваната методология води до условност на резултатите. Изобразителните данни не могат да бъдат разглеждани като „снимка на моментната ситуация“, а подборът и подредбата на гробния инвентар е бил в съответствие с представите за отвъдното съществуване. Така проблематиката свързана с конницата в Тракия може да бъде сведена до индуктивното обединение на данните за отделни воители-конници, които са съставлявали кавалерията.

Анализ на писмените извори. Разглеждането на писмените извори е от съществено значение за темата. Основната част от античните автори, които пряко или косвено засягат въпроса свързан с тракийската конница пишат на древногръцки, с единични изключения, при които свидетелствата са на латински език. С цел да бъдат интерпретирани по-прецизно изворите са цитирани в оригинал, като в текст под линия е даден и български превод. Изворите са подредени по автори, а не строго хронологически, а в случаите когато отделни автори имат повече от едно съчинение свързано с конницата, те са целенасочено разграничавани по параграфи. Текстовете са и допълнително разпределени в зависимост от типа извор (данни за военни експедиции; за облекло и кавалерийско въоръжение; за тактика и стратегия).

Иконографски анализ. Изобразителните данни включват разнообразни сюжети с участие на конници: митологични сцени, ловни сюжети, батални сцени. Основната трудност е свързана не толкова със селектирането на информативни източници, а с проблемно ориентирания иконографски анализ. Още тук следва да бъде отбелязано, че в рамките на изследвания период V – третата четвърт на IV в. пр. Хр. отсъстват изображения на реална конна войска. Едва през ранноелинистическата епоха конни войни, съставляващи част от кавалерията са представени върху

фризовата украса на дромоса на Казанлъшката гробница. Примерите за батални сцени с по-ранна дата са малобройни, като в повечето от тях сюжетът може по-скоро да бъде интерпретиран като двубой между отделен конник и пеши войн, каквито са някои от изображенията от Александровската гробница или фрагментите от украсата на храма от о. Св. Кирик. Високият относителен процент на примерите, при които е представен ловен сюжет е една от спецификите, на които следва да бъде поставен акцент. В изложението на дисертационния труд тези извори не са negliжирани, защото са свидетелства за използваните от конниците амуниция и въоръжение. В този контекст ловът изиграва косвена роля и за развитието на самата конница, като не може да бъде игнориран фактът, че в едно от напътствията си Ксенофонт изрично препоръчва на войните-конници да развиват своите умения чрез лова. Най-малка степен на достоверност и информативност имат митологичните сюжети, защото използваната иконография често представя конниците със специфични атрибути, които няма как да отразяват обективно въоръжението на тракийските конници. Този скептицизъм изисква по-критичен анализ на този тип свидетелства, защото те дават и отделни индикации за развитието на конницата. Така например изобразяването на постелка за седлото със специфични ремъци за неговото закрепване (включително и подопашен) още от IV в. пр. Хр. липсва върху повечето ловни сцени, но именно присъствието върху митологични сюжети доказва неговата поява, като играе важна роля за осигуряването на стабилността на война-конник по време на езда.

Разглеждането на елементи от конската амуниция има косвено значение за анализа на конницата. В рамките на дисертационния труд не са направени систематични опити за типологизирането на тези материали – използвани са вече установени типологии на учени като W. Werner, H. Donder, Ив. Венедиков, защото подобни цели излизат отвъд обекта на изследването. В рамките на изследвания период първостепенна роля имат юздите, чиято типология и разпространение очертават сферите на влияние. Апликациите за конска сбруя са интерпретирани не от гледна точка на торевтиката, а основно като елементи характеризиращи социалния елит. Решаващо значение за развитието на конницата има въвеждането на постелката за седло, а по-късно и на усъвършенствания висок тип седло. Във връзка с неговата поява е поставен акцент на токите за пристягане на ремъците, защото те остават като единствена индикация за наличието на седло, като предмети, които не са изработени от органика. Краят на изследвания период – втората половина на IV, самия край на IV в. пр. Хр. съпада с въвеждането на шпорите, чието използване е засвидетелствано първоначално на територията на Североизточна Тракия. С появата на шпорите, високото седло, както и усъвършенстваните типове юзди е свързана една цялостна промяна на начина, по който ездачът има контрол върху коня, което води и до изменение и натоварване на конницата с нови функции на бойното поле.

Опитът да бъде разграничен кавалерийският тип въоръжение и снаряжение е свързан предимно със систематичен анализ на инвентара на гробовете на конниците. Тази методология е подвластна на критика, защото е твърде условно допускането, че депонираното оръжие е било собственост на конника приживе, което е използвано като ефективно въоръжение или символизира неговия социален статус. Възможни са алтернативни интерпретации, като поставяното в гроба оръжие да е част от спецификата на погребалните практики или дори придобит трофей. В този случай тенденцията погребаният конник да бива полаган с определени елементи на въоръжението, следва да бъде разглеждана като косвена индикация за оръжието, с което реално си е служил

приживе. На базата на тези данни става възможно реконструирането на различните типове кавалерийско нападателно оръжие (оръжие за близък и далечен бой) и предпазно въоръжение.

Освен военна конницата в Древна Тракия има и съществена социална роля. Тенденцията именно в някои от най-богатите гробни комплекси да се регистрират конска амуниция и кавалерийско въоръжение е косвена индикация, че част от аристократичния елит в Тракия се състои именно от представители на конницата. Въпреки че повечето от тезите за начина на организация на конницата са условни, многобройните свидетелства (писмени; изобразителни; археологически) са ясна индикация за значимостта на тракийската кавалерия в периода от нейната поява до началото на елинистическата епоха.

I. Извори и историография

1. Историография

Проблематиката свързана с тракийската конница е тема, която остава в периферията на научните изследвания. Въпреки че са публикувани многобройни материали свързани с елементите на конската амуниция, въоръжение и снаряжение и т.н., липсва обобщение на данните за тракийската кавалерия. В дисертационния труд историографията е разгледана както в българската, така и в чуждестранната научна литература условно в три хронологически периода: от края на XIX в. до 1944 г., от 1944 г. до края на 80-те години и съвременен период, включващ изследванията от 90-те години до днес.

Първите изследвания от края на XIX, началото на XX в. в чуждестранната литература са написани предимно от историци, които само косвено засягат въпроса за тракийската конница. Учени G. Denison и M. Марков са едни от първите споменаващи за съществуването на тракийска кавалерия в компилативните им трудове за историята на конницата през 80-те години на XIX в. В българската научна литература липсват целенасочени изследвания във връзка с конницата, като въпреки това в отделни публикации на Б. Филов или Ив. Велков са публикувани елементи на тракийската конска амуниция и въоръжение. След края на Втората Световна Война в чуждестранната литература са публикувани многобройни изследвания свързани с античната конница. В трудове на изследователи като J. Anderson, P. Greenhalgh, B. Ковалевская акцент е поставен предимно върху конете, косвено значение имат редица монографии за юздите на учени като F. Hase, H. Donder, H. Hüttel, W. Werner и др. След 1944 г. отделни български изследователи като Цв. Дремсизова, М. Мирчев, Б. Николов публикуват некрополи, при които са идентифицирани гробове на конници. Ценни за дисертационния труд са и изследванията на Ив. Венедиков за тракийската юзда, както и излязлата през 1969 г. книга на Ал. Фол за „Тракийското военно изкуство“. От края на 80-те, началото на 90-те започва период на публикуването на редица изследвания в чуждестранната литература, свързани с различни аспекти на античната конница и конното дело. Косвена роля имат многобройните изследвания за древногръцката конница и в частност за атинската конница на автори като R. Gaebel, I. Spence, G. Bugh, Ph. Sidnell, J. Camp, A. Нефёдкин, R. Drews, A. Hyland, T. Donaghy и т.н. Не липсват и иконографски изследвания за античните конници на F. Lissarrague, A. Sestili. Австралиеца Ch. Webber публикува изследвания посветени на тракийското военно дело и одриската конница, но повечето от неговите изводи са критикувани от специалистите. От началото на 90-те години до днес в българската археологическа литература темата за конницата е обект на изследване на редица специалисти. Приноси са изследванията на

К. Порожанов, М. Издимирски, Ив. Маразов, Т. Стоянов и др., които засягат въпроса за конницата в контекста на тракийското въоръжение. Значение имат и публикациите на някои по-представителни комплекси като Могиланската могила на Н. Торбов, Златиница на Д. Агре и др. М. Тонкова също засяга косвено въпроса свързан с конницата при публикуването на данни за апликациите за конска амуниция, а Р. Георгиева с погребенията на конници в Тракия. Монографията на К. Рабаджиев „Конят, колесницата и конникът“ включва най-подробната систематична интерпретация на изображенията на конници от I хил. пр. Хр.

2. Извори

2.1. Писмени извори

Подборът на писмените извори е базиран на опита да се постави акцент именно на тракийската конница в контекста на военното дело. В рамките на дисертационния труд изворите са цитирани в оригинал, като в изложението е даден коментар, а допълнително под линия има и превод на текстовете. Въпреки че по този начин текстът става по-труден за прочит, това дава възможност на четящия за много по-дълбок анализ. Текстовете са разделени в две големи групи – общи сведения за конницата и извори за тракийската конница. Първоначалната идея за подредба на изворите по автори беше частично преосмислена. Така изворите за тракийската конница са разграничени в зависимост от типа сведение: писмени извори за военни експедиции; писмени извори за тракийско кавалерийско облекло, въоръжение и снаряжение; писмени извори за тактика и стратегия. По този начин става възможен проблемният анализ, както и изследването на въпроса за достоверността на свидетелствата. Основните антични автори, които засягат темата за тракийската конница са Тукидид и Ксенофонт. Почти всички извори са в оригинал на древногръцки, с единични изключения като сведенията на Квинт Курций Руф, които са на латински.

2.2. Изобразителни данни

Имайки предвид липсата на достатъчно информативни сведения от писмените извори, изобразителните данни са един от основните косвени източници за изследването на тракийската конница. Една от спецификите, които са характерни за периода преди началото на елинистическата епоха, е ниската концентрация за батални сцени, при които конниците да са представени като воители. Конници са изобразявани в схватка с пеши воители от рисуваната украса на Александровската гробница, или от архитектурната теракота на архаичния храм от о. Св. Кирик, но не е различима реална конна войска, каквато може да бъде наблюдавана върху декорацията на дромоса на Казанлъшката гробница. Относително висок процент от изображенията са на ловни или митологични сцени, което прави разграничаването на конника-воител, конника-ловец, или героя-конник проблематично. С цел да бъде избегнат тенденциозният иконографски анализ, изображенията са разгледани в три отделни хронологически периода, като по този начин може да бъде проследено развитието на конницата. Специфична е интерпретацията на древногръцки импорти, които попадат на територията на Тракия. В отделна подглава са разгледани и данните за тракийско конно въоръжение извън територията на Тракия – предимно сведения за тракийски елементи на костюма изобразявани върху атическа чернофигурна и червенофигурна керамика.

2.2.1. Данни в периода до третата четвърт на V в. пр. Хр.

Конниците в периода до третата четвърт на V в . пр. Хр. са представяни без излишни детайли, понякога дори схематично, като най-често са невъоръжени или държат копие. От конската амуниция често могат да бъдат разграничени единствено поводите за юздите и част от ремъците. Един от най-ранните примери за използването на коня като ездитно животно има от кратера при с. Душанци, но това не доказва съществуването на организирана конница. Данни за изобразяването на конници има върху фрагменти чернофигурна керамика от района на Хистрия, както и на червенофигурна атическа керамика (камбановиден кратер на Marlay Painter, каничките от Аполония и Карнобат). Регистрираните фрагменти от архитектурна теракота в района на теменоса около архаичния храм на Св. Кирик, Аполония включват баталната сцена между войни, но конниците не могат да бъдат разгледани като траки, сюжетът е елински. Въпреки наличието на ездитен кон върху надгробния релеф от Шаплъдере, той вероятно е част от процесията с колесницата, което прави тезата, че ездачът е представител на конницата трудно доказуема. Косвени данни за проследяването на процеса на въвеждането на конницата дават монетните изображения. В дисертационния труд интерпретирането на монетите на ихните, ореските и бизалтите не е разгледано като директно копиране на македонските първообрази, а като съзнателен избор на иконографски сюжети с образи на конници.

2.2.2. Данни в периода от третата четвърт на V до средата на IV в. пр. Хр.

Могат да бъдат доловени частични разлики при изобразяването на конниците, като за разлика от по-ранните примери ездачите често са въоръжени. Конската амуниция не е представена в детайли, въпреки че не са изключение случаите, при които да могат да се различат подробности при изобразяването на оглавните ремъци и седлото-постелка. Проблем създава интерпретацията на конници върху атическата червенофигурна керамика не само защото са импортни, а поради митическия характер на сюжетите. Така например би била недостоверна реконструкцията на тракийската конница на базата на сцената на теоксенията на Диоскуриите върху хидрията от Башова могила или сцената на убиването на калидонския глиган от Мелеагър върху арибаловиден лекит. Двама конници са представени въоръжени върху каничка № 159 от Рогозенското съкровище, но сюжетът включва лов на глиган, а не батална сцена. Образи на конници са характерни за монетите на одриските царе (монетите на Спарадок, Севт I/II, Котис I), като елементи на въоръжението във вид на две копия има единствено върху монетите на Спарадок. Ездачи са изобразявани върху пръстени-печати, като примери има от Пейчова могила, с. Старосел; Голямата Могила при с. Златиница, пръстен-печат с неизвестно местонамиране, съхраняващ се в НАИМ и др. Въпреки че автори като Boardman разглеждат тези находки като импорти, ако се изходи от функцията на предметите е възможно да се предположи, че изборът на пръстени с образи на конници е косвено свързан със статуса на аристократите-конници. В повечето случаи конникът е невъоръжен, въпреки че върху пръстена от Пейчова могила ездачът държи копие срещу противник. Видими са отделните части от конската амуниция като постелката за седлото. Изобразяването на конници върху елементи на въоръжението е индикация, че тези сюжети са свързани със статуса на воините. Изображение на конник има върху фрагменти от златен лист от Шивачева могила при с. Старосел. Фигурата на конник се появява върху две от кнемидите – върху единия от наколенниците от Златиница и двете кнемиди от Аджигьол. Интерес предизвиква начинът на изобразяване на конниците върху сребърния колан от с. Ловец. От една страна единият конник е снабден с щит, от друга наличието на стрелци може да се разгледа като индикация за взаимодействието между конници и пехотни контингенти.

2.2.3. Данни в периода след средата на IV в. пр. Хр.

Изобразителните свидетелства след средата на IV в. пр. Хр. включват повече детайли при представянето на конника-войн. Продължават да са характерни образите на конници върху червенофигурна керамика. Прави впечатление, че относително чест сюжет стават примерите, при които е изобразявана амазонка-ездачка, като такива находки са регистрирани от некрополите на Аполония, Месамбия, Зоне и др. Един от малкото примери за изобразяването на конник върху местна керамика има върху печат на ойнохое, от местн. „Калфата“, Созопол. От първостепенно значение за темата е изобразителната декорация от Александровската гробница, като въпреки възможностите за по-късна датировка е приета датата според проучвателя Г. Китов в третата четвърт на IV в. пр. Хр. Куполното помещение на гробницата включва изобразяването на четирима конници, като са видими редица детайли от кавалерийското въоръжение и конската амуниция. Въпреки че сцените са ловни, а не батални, данни за изобразяването на двубой между конник и пехотинец има от предгробната камера и дромоса на гробницата. Съществена разлика има в образа на конник върху монети. Така например върху монетите на Патрай конникът е представен с щит и дълго копие за пронизване, което е индикация за постепенната промяна на начина на функциониране на конницата. През IV в. пр. Хр. характерни стават изображенията на конници върху апликации за конската амуниция. От Летнишкото съкровище образи на конници има върху осем от апликациите, като анализът показва, че паралелно с използването на копие като основно оръжие, конникът е снабдяван с елементи на тежкото въоръжение като ризница и дори кнемиди. Други примери за изобразяването на конници върху апликации има от Луковитското съкровище, от Пейчова могила и Огуз. Изображението на конника върху апликацията (начелника) от Пейчова могила е и един от ранните примери, при които конникът е въоръжен не с копие, а с лък. Образите на конници се срещат върху елементи въоръжението. Така например върху шлема от с. Аджигьол може да бъде разграничено наличието на ризница като част от предпазното въоръжение, индикация за съществуването на тежък тип конница. Данните за наличие на кожено стреме върху месинговата плоча на Сирм могат да бъдат сравнени с по-късни паметници от елинистическата епоха като сцената от Свещарската гробница. Примери за изобразяването на шпори няма до третата четвърт на IV в. пр. Хр., като най-ранният пример е матрицата от Бозвелийско с дата в елинистическата епоха.

2.2.4. Данни за тракийско конно въоръжение извън територията на Тракия

Формалното разграничение на тракийския костюм е свързано с използването на лек тип щит (пелта), наличието на лисича шапка ($\alpha\lambda\omega\tau\epsilon\kappa\acute{\iota}\varsigma$), употреба на наметало – зейра ($\zeta\epsilon\iota\rho\acute{\alpha}$), и дори използването на ботуши ($\epsilon\mu\beta\acute{\alpha}\delta\epsilon\varsigma$). Основният проблем е, че ако се допусне етническата идентификация на тракийските конници въз основа на елементи на облеклото, изводите остават несигурни. Така например някои ездачи от фриза на Партефона са изобразени да носят типично тракийски тип лисича шапка, но не може да съществува съмнение относно идентифицирането им като атиняни. Друга специфика, която прави трудно доказуема тезата за разглеждане на елементите на тракийския костюм върху атическата керамика, като аргумент за етноса е наличието на митологични сюжети: Троил е представен с тракийски тип шапка да язди кон върху червенофигурна амфора с дата 450 – 400 г. пр. Хр., а Дионис също е изобразен като ездач носейки зейра върху чернофигурна амфора, която според Beazley е дело на художника Антимен. От друга страна в отделни примери, конниците са с повече от един елемент на тракийския костюм – разграничими са зейрата, както и лисичата шапка от изображението на конник от вила Джулия в

Рим, червенофигурен псиктер, който се съхранява в Лувъра, червенофигурна хидрия, която се съхранява в Националния Археологически Музей в Мадрид и др. Другият проблем е ранната датировка на някои от тези керамични съдове, която е още във втората половина на VI в. пр. Хр. Дори да отхвърлим идеята, че са изобразявани тракийски конници, популярността на тракийския костюм е показател за влиянието на тракийската конница, или най-малкото за сходство на облеклото. Вероятно повечето от конниците могат да бъдат интерпретирани като елини, но в отделни случаи, при които ездачите са паралелно с алопекис и зейра не може да се изключи и възможността за идентификация на воините като траки.

2.3. „Гробовете на конници“

Дефинирането на методологията за определянето на критерии за разграничаването на „гробовете на конници“ е свързано с интерпретацията на погребалния инвентар. В дисертационния труд е взето предвид наличието на: 1. конски кости, 2. елементи на конската амуниция и 3. въоръжение. На базата на тези фактори са разграничени пет групи/типове: комплекси с наличие на конски кости без амуниция/въоръжение; комплекси с наличие на амуниция без въоръжение; комплекси с наличие на въоръжение без амуниция; комплекси с въоръжение и амуниция без конски скелет; комплекси с конски скелет, въоръжение и амуниция. Като отделна група могат да бъдат дефинирани гробовете, в които има данни за ездитен кон и колесница. Изборът на подобна методология е мотивиран от опита да се разграничат представителите на конницата, като акцентът е върху сравнителния анализ, а не толкова на контекстуалния. Така конкретната интерпретация и специфика на погребалното съоръжение и ритуалът са оставени на заден план за сметка на обединяването на гробовете на база на зададените критерии в отделни групи/типове.

2.3.1. Гробовете без наличието на въоръжение и амуниция.

Липсата на въоръжение и амуниция правят интерпретацията на част от комплексите като гробовете на конници несигурна. Един от ранните примери с датировка VIII – VI в. пр. Хр. е комплексът при с. Лесковец включващ наличието на кон без глава в гроб 1 и само на чаша и конска глава в гроб 2. Част от гробовете на територията на Североизточна Тракия като комплексът при с. Голямо Делчево или гроб 23 от некропола при с. Черна включват отделни конски кости, без да е запазен цялостен скелет. Данни за наличието на конски кости има от насипа на могила при с. Маломир, област Шумен. От некропола на Хистрия са проучени групови ямни гробовете, в които са регистрирани скелетите на коне и магарета, но интерпретацията на подобни комплекси трудно може да се разгледа в контекста на тракийската конница. Прави впечатление, че в не малко комплекси от района на Казанлъшката котловина са регистрирани конски кости, без въоръжение или амуниция: Попова могила при с. Оряховица, надгробна могила при с. Бузовград, гробницата в могилата Шушманец, могила 9 при Севтополис и др. Не са изключение и примерите южно от Стара планина: с. Вълчи извор, Курт Кале, с. Мезек, гробница в могила В в близост до Къркларели и др. Въпреки че контекстът на намиране на конските кости е различен, това което обединява повечето от тези комплекси е, че са ограбени. До колко може да се свърже липсата на амуниция и войсково снаряжение като резултат от подобна дейност е условно, но концентрацията на конските кости е показателна за това, че броят на гробовете на конници не е завишен.

2.3.2. Гробовете с наличие на амуниция без въоръжение.

Допълнителното регистриране на амуниция (най-често юзда) е косвена индикация, че конят е използван като ездитен, което дава по-висока степен на достоверност на интерпретиране на погребания като представител на конницата, отколкото примерите с наличие само на конски кости. Юзда е регистрирана заедно с кон в анатомичен порядък в могила 1 при с. Оризово. Гроб на конник с юзда с двуделен зъбалец е открит при с. Скравена с дата началото или средата на IV в. пр. Хр. В отделни комплекси като гробница 2 при с. Янково и гробница в могила 4 при с. Старосел паралелно с данните за юзда е регистрирана и тока за пристягане на ремъците на седлото. В Рачева могила в близост до Мъглиж заедно с конския скелет са намерени сребърни кръгли апликации, както и подковообразна шпора в пълнежа на дромоса на гробницата. В други комплекси са откривани комплекти украси за конска амуниция като Биньова могила и гробницата в могилата Оструша при гр. Шипка. Въпреки липсата на елементи на кавалерийското въоръжение, наличието на конска амуниция и конски кости правят интерпретацията на комплексите като гробове на представители на конницата с висока степен на вероятност.

2.3.3. Гробове с наличие на въоръжение без амуниция.

Броят на тези гробове е относително нисък поради факта, че при регистрирането на елемент на въоръжението обикновено е депонирана юздата или други части от конската сбруя. В някои от комплексите като гроб 134 при с. Черна и дървеният саркофаг в Белишката чука, гр. Белица паралелно с конските кости са откривани ножове заедно останалата част от инвентара. При с. Галатин с конските кости са открити железен меч, тип акинак, връх на копие със сауротер, както и три стрели, като датировката на комплекса е в V в. пр. Хр. Друг пример, при който няма данни за конска сбруя е гробът при с. Биково, като освен конски скелет инвентарът се състои от 3 железни втулки, железен нож, два фрагмента чернофирнисова керамика, бронзова дръжка и др. В Дочева могила, с. Ясеново като оръжия са намерени връх на копие и меч заедно с конските кости. Почти без следи от амуницията е и гробът в Зарева могила, като са регистрирани освен конски скелет и бронзов шлем от тракийски тип върху черепа на погребания.

2.3.4. Гробове с въоръжение и амуниция, без конски скелет.

В дисертационния труд е възприета условно тезата, че наличието на конска сбруя може да бъде разглеждано и като символично заместване на липсата на кон. Прави впечатление високата концентрация на комплекси без наличието на конски скелет. Най-ранните примери за гробове на конници без наличието на конски кости са от територията на Североизточна Тракия като с. Царев брод (VII в. пр. Хр.) и могила 12 при с. Добрина (краят на VI, началото на V в. пр. Хр.). В района на Централна Северна България е регистриран богатият гробен комплекс при с. Големаните, включващ наличието на апликации за конската сбруя заедно с акинак, върхове на копия, върхове на стрели, тежести за прашка, фрагменти от щит и др., като датата е в края на V, началото на IV в. пр. Хр. Със сходна датировка е и гробът при с. Старо село. Един ранните примери за наличието на елементи на тежкото въоръжение в гроб на конник е гробницата при с. Руец с дата в края на V в. пр. Хр. В други комплекси като местн. Мрамор, Панагюрище и гр. Брезово въпреки липсата на конски кости са регистрирани сребърни апликации за конска амуниция. Във втората половина на IV в. започва появата гробове на конници с много богат инвентар. Така например при проучването на Пейчова могила са открити както три комплекти апликации за конската сбруя, така и елементи от конното въоръжение: шлем, ризница с нагръдник, бронзов шит, чифт кнемиди, върхове на стрели, копия, меч и др. Друг богат гроб с дата в края на IV, началото на III в. пр. Хр. е регистриран при с. Долна

Козница. Откритото въоръжение се състои от железни върхове на копия, шлем, чифт кнемиди, както и два щита (кръгъл и овален), а амуницията включва комплект сребърни апликации, както и шпори. Други гробни комплекси без наличието на конски кости са: местн. Червената пръст в района на Мезек, могилната гробница при с. Прилеп, гробницата при с. Оризово, могила Х при с. Браничево, с. Кьолмен, надгробна могила в близост до с. Кабиле и др. Отсъствието на конски кости вероятно е част от спецификата на погребалния ритуал, като регистрирането на елементи от конската амуниция дава обективни аргументи за интерпретирането на погребаните като представители на конницата.

2.3.5. Гробове с конски скелет, въоръжение и амуниция.

Паралелното наличие на конски скелет, който е положен заедно с амуницията и елементи на въоръжението и снаряжението е характеристика, която дава формално относително висока степен на достоверност за интерпретирането на погребания като войн-конник. Концентрацията на тези комплекси е относително висока, като един от най-ранните гробове е регистриран в могила 4 при с. Белоградец с датировка в VII в. пр. Хр. Една от основните специфики е, че гробовете с конски скелет, въоръжение и амуниция съвпадат с богатите гробни комплекси от територията на Тракия. От района на Източна Тракия примери за гробове на конници има от с. Аджигьол, могиления гроб при с. Гавани, гробница № 1 при с. Ивански, надгробна могила край с. Салманово и др. Важни за реконструкцията на гетската конница са и многобройните скелети (най-малко 18) и конска амуниция от некропола край Зимнич. Разликата в погребалния инвентар е значима, докато при с. Аджигьол са открити сребърен шлем, две сребърни кнемиди, трипери върхове на стрели, върхове на копия, нож, сребърни апликации, юзди, токи и др., инвентарът от с. Ивански се състои от 42 златни апликации, юзда и върхове на стрели. Южно от Стара планина гробовете на конници включват комплекси с богат инвентар, индикация за конници с висок социален статус. В могилната гробница в Далакова могила при с. Тополчане освен разнообразни елементи от благороден метал са регистрирани десетки бронзови стрели, ризница, сребърен шлем, железни върхове от копия, два меча. Данни за тежки елементи на кавалерийското въоръжение има от Голямата могила, с. Златиница: бронзов халкидски шлем, желязна ризница, сребърен наколенник, 177 върхове на стрели, железен меч (махайра), 13 сребърни ажурни и три гладки апликации, две бронзови токи, юзди и др. Други комплекси, които могат да бъдат интерпретирани като гробове на конници са: с. Бояново, Ямболско, Беличеневата могила при с. Ясеново, Якимовата могила при с. Крушаре, могилна гробница при с. Розово, Цветкова могила при гр. Шипка, гробница при с. Калояново, гробница при с. Брестовица, гробница от местн. Асара, Симеоновград, с. Долно Изворово и др. Ако се изходи от погребалния инвентар вероятно районите около гр. Казанлък и гр. Сливен могат да се разгледат като „ядра“, около които е била организирана одриската конница. Концентрацията на комплекси от Северозападна Тракия е по-ниска до началото на елинистическата епоха, въпреки че ранни примери има от гробове като с. Софрониево. Вероятно това може да се обвърже с по-ограничените материални възможности на трибалския конен елит или с локалните специфики на погребалния ритуал.

2.3.6. Гробове, в които има данни за наличието на ездитен кон и колесница.

Въпреки че анализът на комплекси с наличието на колесници излиза отвъд обекта на изследване, не може да бъде negliжирано наблюдението, че в част от гробовете има данни за наличието на ездитни коне. По този начин не може да се изключи възможността колесницата да е била част от погребалната церемония, а погребаният да е представител на конницата.

Наблюденията от гробница 2 в Могиланската могила дават ясна възможност за разграничаването на амуницията на ездитния кон, като са регистрирани и елементи на войнското снаряжение: наколенник от сребро с позлата, части от халкидски шлем от бронз, 88 върхове на бронзови стрели, фрагменти от два железни ножа, 14 железни върха от копия. Тези данни могат да бъдат сравнени с наличието на скелета на ездитен кон и церемониална колесница от Перету. Датировката е във втората половина на IV в. пр. Хр., като са открити и части от войнското снаряжение – връх на копие, ножове, както и сребърен шлем. Нивото на археологическата документация дава възможност за разграничаването на ездитния от впрегатните коне от Жаба могила, гр. Стрелча. Комплексът от Мал Тепе, с. Мезек се различава от другите примери, защото са регистрирани части от келтска бойна колесница (двуколка). Отделни елементи като апликациите и токата имат паралели с материали от територията на Тракия. Други възможни косвени индикации за това, че погребаният би могъл да се интерпретира като представител на тракийската конница са откритият нагръдник и шпора. Датата на гробницата е в края на IV, първата половина III в. пр. Хр.

II. Конската амуниция и ездитното снаряжение

1. Конят

Изборът на подходящ кавалерийски тип кон е от значение за използването му по време на сражения. Не всяка порода е подходяща за подобни цели. Цената на коня през IV – III в. пр. Хр. в Древна Гърция може да варира от 300 до 1200 драхми, като бойният кон може да възлиза на над 800 драхми. Нивото на досегашните изследвания не дава възможности за категорични заключения относно дефинирането на античните породи разпространени на територията на Тракия. Неясна остава възможната връзка между коня на Пржевалски и конете използвани от траките. Тезата за обвързването на тракийския кавалерийски кон с тарпана е малко вероятна, тъй като откриваните конски кости се различават значително от масивните къси фаланги на *E. ferus* (тарпан). Опитите на различни изследователи да характеризират тракийската порода като близка до конете на скити, меди и перси или дори арабската порода не дават възможност за дефиниране на морфологичните особености на конете. По този начин изследването на ръста на конете е една от основните индикации за възможностите да бъдат използвани като ездитни животни от конницата. Вариацията във височината на конете е от 125 до 150 см., като не са изключение екземплярите с ръст до около 130-135 см. Така например височината на коня от Перету е 131,8 см., което поставя под въпрос възможността да бъде използван като кавалерийски кон. Примери за коне с по-значителен ръст са екземплярите от с. Калояново (140 – 141 см.) и с. Кралево (143,5 см.). От друга страна тезата, че регистрираните коне са използвани приживе като ездитни животни може да бъде поставена под съмнение. Не са изключение примерите, при които конете са погребвани на ранна възраст, като имайки предвид, че до третата/четвъртата година животните нямат достатъчно укрепнали кости, тяхното яздене е водило до значителни рискове. Анализът на конския скелет от с. Ранутовац, Сърбия дава ясно потвърждение за палеопатологичните изменения в следствие на активното яздене на кобила, чиято възраст е само 4-5 години.

Другият аспект на разсъждение е свързан с подготовката и тренировката на бойния кон в Тракия. Тук искам да поставя акцент на напътствието на Ксенофонт да се развиват ездитните способности на конете като тренировка по време на лов (*Xen. Eq. 8.10*). Казусно е разглеждането на многобройните ловни сцени, като косвена индикация за военната подготовка на коня и ездача, но подобна теза не е изключена. В отделни ловни сюжети конниците се изобразени с елементи на

тежкото въоръжение, които нямат утилитарно значение за успеха на лова. Така например върху някои от ловните сцени от апликациите на Летнишкото съкровище ездачът е представен с ризница и дори кнемида, единият от конниците от колана от с. Ловец е снабден с кръгъл щит. Склонен съм да предположа, че конниците са представяни целенасочено с елементи на войнското снаряжение, за да се подчертае статутът им не само като ловци, а като представители на кавалерията. От друга страна повечето от писмените извори показват липсата на систематична тренировка на конете. Няма данни траките да спазват подреден строй и да са способни да изпълняват по-сложни маневри на бойното поле. Конете на одрисите лесно се плашат от пламтящите факли на конниците на Ификрат, а войските на Севт се разпръскват при преследване на противниците, което са косвени индикации за липсата на достатъчно тренировки и боен опит.

2. Конюшни

Проблематиката свързана с идентифицирането на закрити помещения (конюшни) служещи за отглеждането на конете не намира еднозначен отговор. Въпреки косвените данни свързани с наличието на конска амуниция/конски кости няма сведения за ясно документирана конюшня в периода V – IV в. пр. Хр. в Тракия. Ксенофонт не само съобщава за наличието на конюшни в Елада, но дори дава конкретни препоръки за начина им на изграждане (Хен. Ек. 4. 6 – 7). Скептицизмът на отделни изследователи като J. Anderson води до извода, че не е проучван цялостен план на конюшня от класическата епоха. От друга страна учени като D. M. Robinson предполагат, че отделни помещения в Олинт биха могли да изпълняват функция на конюшни. Не е изключена и възможността в Тракия да не е съществувала специално обособена сграда, а конете да са отглеждани в помещение в сграда със стопански функции. Имайки предвид състоянията на проучванията на селищата в Тракия документирането на дейностите свързани с конното дело е трудно да бъде обвързано с конкретни структури, които да са изпълнявали роля на конюшни.

3. Конската амуниция

3.1. Юзда

Юздите са един от най-важните елементи от конската амуниция, чиято функция е управлението и контролът на коня. При липсата на стреме и шпори в периода V – IV в. пр. Хр. именно юздите са основният археологически критерий за идентификация на конници в погребален контекст. Целите на дисертационния труд не включват съставянето на типология. Юздите са разглеждани в зависимост от морфологичното им оформление, като са използвани най-вече интерпретациите при разграничаването на отделните типове на базата на типологии на автори като Ив. Венедиков, W. Werner, H. Donder и др. Основната специфика е свързана с разграничаването за предимствата и недостатъците на отделните юзди за контрол на ездитния кон. Бронзовите юзди с двуделен зъбалец маркират най-ранния период от появата на юзди в Тракия. От друга страна обвързването на екземплярите от Гиген или Царев брод е условно да се разглежда като ефективен начин за въздействието върху конете. Като цяло тези юзди имат прекалено проста форма и трудно могат да осигурят възможността лесно да се сменя посоката по време на реални бойни сражения. Юздите с три халки и подвижен зъбалец са разпространени в Тракия в периода VI, първата половина на V в. пр. Хр., като към този тип юзди спадат екземплярите от Криводол и с. Добриня. Склонен съм да изразя съмнение относно приложението на този тип юзди от конницата. Публикуваните паралели от територията на Елада (от Олимпия, Додона, Делфи и Калаподи) трудно могат да бъдат разгледани като индикация за използването на юздите от конница. Сходен казус е свързан с

интерпретацията на юздите със S-образен кнебел. Трудно обяснима е високата концентрация на този тип юзди в Олимпия, на фона на единичния екземпляр от Стрелча. Възможно е да се предположи, че контекстът на намиране по-скоро би могъл да се свърже със състезанията с коне или колесници, но за подобни хипотези са необходими повече сведения. Юздите с кнебел с три отвора и фиксиран зъбалец не се срещат на територията на съвременна България, но концентрацията на такива находки е относително висока в Сърбия и Румъния. Хронологическият период на разпространението на тези находки е от втората половина на VII до края на V, началото на IV в. пр. Хр. Напълно възможно е трибалските конници да са използвали подобни юзди при обзядването, но това са само предположения, които са базирани на географското разпространение на находките. Юздите с кнебел с три отвора и верижен зъбалец са разпространени на територията на Тракия, като екземпляри има от Белиш, Янково, Търговище, Калояново, Руец, Друмево, Преслав и др. Не малка част от находките са регистрирани предимно в Североизточна Тракия. Възможността да се използват затворени комплекси води до прецизирането на датировката на този тип юзди от средата на V до средата на IV в. пр. Хр. Тезата, че тази юзда е използвана от гетската конница е отчасти казусна, но и намира своето известно потвърждение при интерпретацията на споменатите по-горе комплекси. Тези данни могат да бъдат сравнени юздите с кнебел с два отвора. Примери за подобен тип юзди има от Аджигьол, Янково, Зимнич и др. Датировките на различните варианти на този тип варира, като S-образните, към които принадлежат находките от Янково могат да бъдат отнесени условно към IV в. пр. Хр. По-широко географско разпространение намират юздите с кнебел с два отвора и верижен зъбалец. Към края на IV в. пр. Хр. те стават характерни за територията на Тракия, като находки на този тип юзди са регистрирани при Панагюрище, Плевен, Брезово, Далакова могила при с. Тополчане, Могиланската могила при Враца, Зимнич и др. Имайки предвид спецификата на тези комплекси, тези юзди стават предпочитани от част от аристократичния конен елит в Тракия. През IV в. пр. Хр. разпространение намират и юздите с три отвора и фиксиран верижен зъбалец. Географското разположение в Централна и Източна Северна България потвърждават наблюденията да се търси връзка между употребата на верижния зъбалец и гетската конница. От друга страна, тези единични находки не представляват представителна извадка, на която да бъдат базирани по-цялостни заключения. Като самостоятелен тип могат да бъдат разгледани юздите със S-образен кнебел и аксиален зъбалец. Тези юзди намират относително широко разпространение в Тракия – Хаджидимово, Търговище, Свещари, Поляново и др., но не са изключение и екземплярите от Елада. Разпространението на юзди с кнебели със зооморфна украса може да се обвърже със скитско влияние. Екземпляри на юзди с такава украса има от Пистирос, Тополчане, Брезово. Високата концентрация и разпространението на юздите в Тракия в периода V – третата четвърт на IV в. пр. Хр. е важен показател за възможността за прецизен контрол на конете по време на сражение. От друга страна функционирането на конница без шпори и стремена прави изпълняването на специфични маневри на конницата само чрез юздите трудно осъществимо. До елинистическата епоха не са познати мундщучните юзди с дълги рамена (curb bits), с помощта на които би могло да се окаже много по-сериозен натиск върху конете.

3.2. Оглавник

Използването на подходящ оглавнок е от значение от функционална гледна точка за контрола на коня. В дисертационния труд са направени опити за разграничаването на отделните ремъци (странични; начелни; задтилни; подбузни; междуочни; наносови). Важно значение има изследването на изобразителните данни за начина на свързване на оглавноките ремъци за по-

достоверната реконструкция на разположението на апликациите за конската амуниция. От друга страна различията при оформянето и свързването на ремъците на оглавника са възможност да бъдат детерминирани отделни хронологически и териториални специфики. Така например използването на двоен презносник с успоредни ремъци става характерно за Тракия, като подобен начин не е особено разпространен в Елада, като отсъства от типологията на H. Donder. Прави впечатление, че начелният ремък отсъства върху каничките от Аполония и Карнобат. Особено характерна става декорацията на оглавните ремъци с малки апликации и розети в изобразителните паметници през IV в. пр. Хр.

3.3. Апликации

В дисертационния труд е направен опит не за разглеждане на украсите за конска амуниция в контекста на торевтиката, а като елементи на сбруята характеризиращи статуса на представителите на конницата. От друга страна е основателен казусът до каква степен апликациите биха могли да имат и утилитарна функция. При фронтална атака на конницата именно главата на коня е едно от най-уязвимите места. Независимо от богатите елементи на украса първоначалната функция на начелниците е именно да осигурят защита. Така например начелниците с форма на двойна брадва като екземплярите от Панагюрище, Розовец, Бояново, Пейчова могила и др. въпреки декоративните си елементи покриват не малко пространство от уязвимата част на главата на коня. Въпреки възможностите за подобна интерпретация няма изобразителни данни, при които конят да е изобразен с покривало, което да осигури цялостната му защита. Обикновено комплектите от набузниците се състоят от четири овални и две издължени апликации. Често набузниците са изработвани от благороден метал, най-вече сребро, като примерите от Биньова могила, Радювене, но понякога и от бронз – Торос, Бедняково, Кабиле и др. Не винаги наносникът е стилизиран като отделна апликация подобно на изображенията от Александровската гробница. Изобразителните паметници от Тракия свидетелстват, че отделни апликации са прикрепяни към нагръдния ремък, като функцията им е основно декоративна. Прави впечатление, че върху някои от металните предмети като каничка № 159 от Рогозенското съкровище и кнемидата от с. Златиница нагръдният ремък е декориран с врязани триъгълници, вероятно с цел имитирането на подобен тип украса. Данните за използването на апликации, които са прикрепяни към седлото или към подопашния ремък са сравнително фрагментарни. Използването на апликации за конска амуниция, които са изработени от благородни метали, е ясна индикация за материалния статус и социалната роля на тези отделни представители на конната аристокрация. От писмените извори има данни, че използването на амуниция от благороден метал е практика, която не е била свързана единствено с парадни и религиозни шествия, но и с войните-конници. Така например Херодот описва конницата от армията на Ксеркс, като споменава, че някои от конете са имали на главите си медни и златни предмети (Hdt.7.85). От друга страна македонските конници през IV в. пр. Хр. използват различен тип амуниция в зависимост от това дали са начинаещи, или опитни воители, което показва, че изборът на апликациите вероятно не се е ограничавал само в материалния и социалния статус на конника, но и в способността да се докаже в армията.

3.4. Седло

Въвеждането на седлото е от решаващо значение за утвърждаването на конницата. Данните за появата на седлото (постелката за седлото) са косвени. От територията на Тракия няма пример, при който да е регистрирано седло по време на археологически проучвания. Данните за периода V,

третата четвърт на IV в. пр. Хр. могат да бъдат анализирани на база на интерпретация на изобразителни свидетелства. Живописната украса на Александровската гробница (трета четвърт на IV в. пр. Хр.) дава възможност да се проследи употребата на седло-постелка в Тракия. Постелката за седлото е изобразена върху декорацията от куполното помещение при представянето и на четирите конника, като прикрепянето е направено с помощта на презгръден ремък. Въпреки че излизат отвъд периода на изследване изображенията от Казанлъшката и Свещарската гробници показват постепенната трансформация от обикновена постелка до висок тип седло. Седлото представено върху люнета от гробницата при с. Свещари включва и издигащ се преден и заден борд, които намират косвени паралели с територията на Скития. Данни за наличието на твърдо седло има и от други паметници. Още Б. Филов разглежда изображението от пръстена от Голямата могила при с. Розовец като сходно на съвременните английски седла, с висок заден лък на седлото са изображенията върху шлема от Аджигьол. Тези аргументи са косвена индикация, че въвеждането на високото седло е процес започнал вероятно още през първата половина на IV в. пр. Хр. Въпреки това анализът на изобразителните данни показва, че в повечето случаи конниците са изобразявани само със седло-постелка. По подобен начин са представени ездачите от апликациите върху Летнишкото и Луковитското съкровище. Най-ранните монети, на които ясно може да бъде забелязан презгръден ремък и дори част от седлото-постелка са бронзовите монети на Котис I (383/382 – 359 г. пр. Хр.), както и сребърните тетрадрахми на пеонския владетел Патрай (340 – 316 г. пр. Хр.). Вероятно постелките за седлата са плъстени. Дори след въвеждането на твърдото седло, което е било направено от дървен материал покрит с кожа или филц, реално цялото седло не може да остави никаква следа, защото в Тракия органичният материал няма условията да се съхрани. Ако се опитаме да синтезираме всички тези сведения по изображения и косвени данни от токите за пристягане на ремъците за седлото трябва да отбележим, че появата на седло-постелка в Тракия може да се датира или в самия край на V, или първата половина на IV в. пр. Хр. От друга страна предимствата от въвеждането на твърдото седло (спрямо язденето директно върху коня или използването на седло-постелка) допринасят и за появата на нов тип конница – тежката конница.

3.5. Шпори

Появата на най-ранните шпори на територията на Тракия съвпада със самия край на периода на изследване. Реално тракийската конница функционира без използването шпори до третата четвърт на IV в. пр. Хр. По-систематични данни за наличие на шпори има от територията на Североизточна Тракия в края на IV, първата половина III в. пр. Хр. от селището при Сборяново, както и района на гр. Шумен (с. Градището, с. Драгоево, с. Черенча, с. Марково, с. Жълъд, с. Кралево). По време на разкопки на Рачева могила, гр. Мъглиж, в пълнежа на дромоса също е открита желязна шпора паралелно с кръгли халки от апликации за конска амуниция, като тя е регистрирана в близост до керамика южно от коридора, която е отнесена към втората половина на IV в. пр. Хр. Желязна шпора е открита при проучването на югозападната периферия на Донкова могила при гр. Шипка, като датировка е предположена за постройката, разположена на върха на могилата в IV в. пр. Хр. Две U-образни шпори са регистрирани в гроб на конник от могилния гроб при с. Долна Козница, област Кюстендил. Имайки предвид наличието на елементи на въоръжението: шлем, два шита, чифт кнемиди и датировката на комплекса в края на IV, началото на III в. пр. Хр., това е една от ранните индикации за въвеждането на тежък тип конница. Относително високата концентрация на шпори на територията на Североизточна Тракия индикира възприемането на шпорите от страна на гетската конница около втората половина на IV в. пр. Хр. Прави впечатление, че най-високата

концентрация на шпори на тази територия е именно в края на IV, началото на III в. пр. Хр., което показва, че утвърждаването на шпорите става поетапно. От друга страна процесът на поява на шпорите в тракийския северозапад е по-бавен, като вероятно под влияние на келтите трибалските конници започват използването на шпори чак в края на III, началото на II в. пр. Хр.

3.6. Токи

Токите за пристягането на ремъците за конска амуниция са от съществено значение за реконструирането на представата за конницата. Регистрирането на токите в гробове на конници е косвена индикация за начина за прикрепянето на постелката за седлото. Въпреки че много от токите за пристягане на ремъка за седлото произхождат от добре датирани погребални комплекси, тяхното прецизно хронологическо проследяване крие редица трудности. Поставянето на *terminus post quem* за токите в Тракия е условно в V в. пр. Хр. Прави впечатление също така, че както в някои комплекси е регистрирана по една тока, в отделни случаи има по две или няколко, което не може да се обясни само с броя на конските скелети, но и с начина на прикрепяне. Друга специфика е свързана с относително хомогенното разпространение на токите. Находки са намирани както в Североизточна Тракия (Янково; Кьолмен; Руец), Северозападна Тракия (Могиланската могила), територията южно от Стара планина (Пейчова могила; Златиница; Горски Извор; Мезек; Соколица), така и от територията на Румъния (Крайова; Перету; Аджигьол). Прави впечатление, че в периода V, третата четвърт на IV в. пр. Хр. въпреки утилитарната функция на токите, повечето от тях са регистрирани в рамките на богати гробни комплекси. Въпреки това в повечето гробове на конници, тези находки отсъстват, което е косвена индикация, че представителите на леката конница не си служат с подобен начин за прикачването на седлото. Именно с въвеждането на токите за ремъците се подобрява стабилността на ездача, което е една от важните предпоставки за развитието на конница с елементи на тежкото въоръжение.

3.7. Стреме (?)

Съществуването на стреме не е характерно за територията на Тракия в периода V – IV в. пр. Хр. Повечето изследователи отричат датирването на появата на стремето както през елинистическата епоха, така и през императорски Рим. Липсата на археологически данни за открити стремена сякаш привидно потвърждава тази теза, но в научната литература е предположено съществуването на кожени стремена. От територията на Тракия са известни три изображения (само едно с предполагаема дата преди началото на елинистическата епоха), за които е предлагана подобна интерпретация. Върху бронзовата плоча на Сирм, датирана условно през IV в. може да бъде разграничено наличието на кожено стреме, като позицията на крака на ездача подкрепя тази теза. Въпреки възможността да обвържем тази находка с владетеля на трибалите и събитията около третата четвърт на IV в. пр. Хр., липсата на археологически аргументи, като контекст на намиране и паралели правят всякакви възможни изводи твърде несигурни. Не съм склонен да се съглася с разграничаването на кожено стреме от украсата на Казанлъшката гробница, най-вече защото ремъкът е изтеглен твърде назад, което прави интерпретацията като подкоремнен ремък по-основателна. Другата възможност за разграничаване на стреме от люнета на Свещарската гробница е с по-голяма степен на достоверност, поради специфичната извивка в крака на ездача. Трудно може да бъде направена обективна оценка, до колко е възможно подобен тип кожени стремена да са използвани от конницата по време на реални бойни действия. Не съм склонен да се съглася с тезата, че те биха могли да дадат възможността на конника да ги използва като истински стремена

и изправяйки се на тях да може да освободи ръцете си. По-вероятно е с поставянето в кожените стремена краката на ездачите да могат да бъдат отпускани, което косвено е допринасяло за по-добра позиция върху седлото.

3.8. Други елементи на конската амуниция

Към елементите на конската амуниция има и разнообразни по своята форма предмети, които са използвани предимно с цел декорация. Не са изключение примерите, при които паралелно с апликациите са откривани различни прешлени, халки, пластини, висулки и др., които са били прикрепяни към ремъците. Като отделна група могат да бъдат разгледани коничните ограничители (конуси/капсули). Примери за наличието на конични ограничители от територията на Тракия има от Арабаджийската могила, при с. Дуванлии, Голямата могила при с. Златиница, с. Кралево, с. Големаните, с. Обретеник, с. Руец, Далакова могила при с. Тополчане, Пейчова могила при с. Старосел и др. Скептичен съм към идеята, че функцията на конусите е била предимно декоративна. Като ограничители имат и утилитарно предназначение за прикрепянето на ремъците в краищата. При проучването на Далакова могила са регистрирани четири златни и шест сребърни камбани. Липсата на камбани в почти всички комплекси от територията на Тракия показва, че обикновените представители на конницата рядко са използвали камбани като част от амуницията, а предимно хора от висшата аристокрация и то вероятно по време на парадни шествия. Сред другите примери за елементи на конската амуниция попадат разнообразни по форма прешлени, халкички, копчета, главички, мъниста, но тяхното разглеждане няма пряко отношение по въпроса свързан с конницата.

III. Въоръжението на тракийския конник

Въпросът за разграничаването на кавалерийския тип въоръжение е разгледан предимно въз основа на данните от инвентара на „гробовете на конници“. Въоръжението е разгледано в две големи групи: нападателно, което включва оръжия за далечен бой, като използването на лък и стрели, метателно копие, оръжия за близък бой като дълго копие, меч (във всичките му разновидности – акинак, ксифос, махайра, латенски меч и т.н.), нож (кинжал, кама), бойна брадва (?); защитно, което включва използването на шлем, броня/ризница, щит, наколенници (кнемиди). Освен защитата на ездача трябва да бъде взета предвид необходимостта от предпазване на коня.

1. Облеклото и снаряжението на конника-войн

Въпреки отделните сведения на Херодот (Hdt. 7.75) и Ксенофонт (Xen. Anab. 7.4.4) за тракийския костюм, въпросът за облеклото на конниците в Древна Тракия може да бъде сведен до интерпретация на сведенията от изображения. Основната специфика е свързана с разграничаването на тракийските елементи на костюма. Имайки предвид, че анализът е направен на базата и частично на импорти като чернофигурна и червенофигурна керамика, влиянието на Древна Елада може ясно да бъде доловено в тракийската образност. Тезата за дефинирането на облеклото на представителите на тракийската конница като практиката да се използва лисича шапка (αλωλεκίς), зейра и ботуши (ἐμβάδες) е теза, която е поставена под съмнение. Въпреки че подобен тип костюм е засвидетелстван върху каничките от Аполония и Карнобат, липсват изобразителни данни, които да доказват разпространението на това облекло в пределите на Тракия, като не е изключена интерпретацията като локална специфика. Често конникът е изобразяван гологлав, но не са изключение примерите, при които ездачът е представян с шапка или шлем. Алопекис (лисича шапка) присъства върху изображения на конници (включително и на

амазонки) върху атическата червенофигурна керамика, като голяма част от тези съдове са регистрирани в Аполония, въпреки че примери има и от съд от Вила Джулия в Рим, от червенофигурен стамнос в Нола (Италия) и др. Каузията също е характерна за тракийската образност, като тя може разграничена върху пръстена-печат от с. Брезово, както и от Казанлъшката гробница. Трудно може да дефинира степента на разпространение на петасоса в Тракия въз основа на изображенията върху монетите на орески, бизалти, дерони. Не е изключено тези изображения да се дължат и на иконографското влияние на македонски и елински първообрази. Въпреки писмените извори освен изображенията върху луксозната импортна керамика, тракийската зейра може да бъде разпозната като част от облекло на конници в единични случаи. Не може да не бъде разграничено наблюдението, че формално в паметници от територията на Тракия хламидата е много по-често представена (апликации от Луковитско съкровище, пръстен-печат от с. Рахманлий, арибаловиден лекит от района на Одесос, пелике от Пейчова могила). Екзомисът вероятно не е бил типичен за представителите на тракийската конница, въпреки че присъства върху монетите на Патрай. Освен високи ботуши (ἐμβάδες), каквито са изобразени върху каничките от Аполония и Карнобат, върху сребърно блюдо от колекция „Васил Божков“, прави впечатление, че конниците често са представяни в ниски островърхи обувки (кнемидите от Аджигьол и Златиница, Александровската гробница, Свещарската гробница и др.). Учени като М. Василева дори разграничават наличието прилепнали панталони (анаксириди), като елементи на влиянието на мидийския костюм.

2. Нападателно въоръжение

2.1. Оръжия за далечен бой

2.1.1. Лък и стрели.

Изследването на проблематиката свързана с използването на лък и стрели от конниците в Тракия е от водещо значение за дефиниране на степента на разпространение на контингенти от конни стрелци. Изображенията на конници въоръжени с лък и стрели са сравнително рядко срещани в Тракия. Най-често конникът е въоръжен с копие. Въпреки това съществуват единични примери, при които е изобразен конник с лък: апликация (начелник) за конска амуниция от Пейчова могила, апликация за конска амуниция от Летнишкото съкровище, сребърната кнемида от Аджигьол, бронзови монети на Дионисополис. От друга страна концентрацията на върхове на стрели в комплекси паралелно с наличието на амуниция или конски кости е по-висока. Въпреки сведението на Тукидид, че гетите подобно на скитите са конни стрелци, степента на разпространение на върхове на стрели не се ограничава единствено на територията на Североизточна Тракия. Към най-ранните комплекси през VII в. пр. Хр. могат да бъдат отнесени откритите 52 бронзови стрели от с. Царев брод, както и 108-те стрели от с. Белоградец. Десетки върхове на стрели са откривани при с. Големаните, Великотърновско заедно с елементи за конска сбруя. Гробницата при с. Аджигьол, край Тулча, както и комплексът при с. Гавани също дават косвени индикации за наличието на конни стрелци. Един от най-ранните примери от територията на Северозападна Тракия е гробът от с. Галатин с датировка в V в. пр. Хр. Други случаи за регистрирането на стрели има при с. Градешница, както и от Могиланската могила. Южно от Стара планина ситуацията частично се променя, като не малка част от върховете на стрели са регистрирани в богати гробни комплекси. От Казанлъшката котловина гробове на конници с върхове на стрели има от Цвяткова могила (втората половина на IV в. пр. Хр.), от Хелвеция

(последната четвърт на IV в. пр. Хр.) и от Плоската могила (IV в. пр. Хр.). От Сливенско върхове на стрели има от с. Крушаре (втора половина на V в. пр. Хр.) и с. Тополчане (първата четвърт на IV в.). Около 50 броя стрели са регистрирани в Пейчова могила при с. Старосел, в Шивачева могила също са открити бронзови стрели заедно с конската амуниция. Други комплекси с наличието на върхове на стрели има от Голямата могила при с. Златиница, местн. Асара при Симеоновград, с. Брестовица, могила №1 при с. Мезек и др. Данните за колчан за стрелите или кожен калъф за лъка (горит) са оскъдни. В този контекст могат да бъдат разгледани примерите от Пейчова могила при с. Старосел, с. Златиница, с. Пет Могиле, Новозагорско. Не винаги обаче данните дават възможност за разграничаването на конния стрелец от пехотинеца, особено в случаите, при които липсват елементи на конската амуниция. Една от основните особености, на които искам да обърна внимание е, че трудно могат да бъдат отличени конните стрелци като представители на леката конница. При повечето от комплексите върховете на стрелите са регистрирани паралелно с други оръжия (копие; меч), чести са и примерите за наличие на елементи на предпазното въоръжение. Популярността на лъка като оръжие показва, че траките са използвали конните стрелци както за отделни стратегически операции, така и вероятно при пряк конфликт с противниковата армия.

2.1.2. Метателно копие.

Използването на метателно копие от страна на тракийските конници е един от основните методи за водене на бой по време на сражение. Именно Ксенофонт препоръчва използването на метателно копие пред употребата на обикновено копие от страна на кавалерията. Прави впечатление, че примерите, при които е изобразявано копие в позиция за хвърляне са с по-голяма честота, отколкото сюжетите, при които е изобразено копие за намущване. Такива сюжети има върху живописната украса на Александровската гробница, каничка № 159 от Рогозенското съкровище, апликациите от Летнишкото съкровище, червенофигурно керамично пелике от Хистрия, пластина открита в близост до Симеоновград, сребърния шлем от Аджигол и др. Една от основните специфики е, че копието за хвърляне съзнателно е изобразявано по-късо от обикновеното копие за близък бой. Проблематична е и интерпретацията свързана с разглеждането на находките на копия с по-къси върхове като метателни. Така например част от копията от района на завод Вл. Заимов са с дължина около 20 см., но е несигурно безкритичното им разглеждане като метателни копия. Систематичният анализ по-скоро води до извод, че копието е използвано като полифункционално оръжие. Прави впечатление, че тракийските конници са изобразявани по-често с две копия през V, първата половина на IV в. пр. Хр., като примерите след средата на IV в. пр. Хр. са рядкост. Това е ясна индикация за промяна в начина на водене на бой на тракийската конница. Двете копия обикновено са използвани за хвърляне, практика която постепенно остава на заден план. Вероятно под влиянието на македонската конница траките постепенно започват да си служат с единично копие, което е използвано за намущване.

2.2. Оръжия за близък бой

2.2.1. Копие.

Копието е основното оръжие, което е използвано от тракийските конници през I хил. пр. Хр. Още Еврипид дава сведение за копиеносния конен народ на траките (Eur. Нес. 1089). Изображението на конник въоръжен с копие е често срещан сюжет в тракийската образност. Могат да бъдат разграничени сцени, в които ездачът държи две копия, сцени, в които конник промушва пеши войн, ловни сцени, в които ездачът е въоръжен с копие, сцени, при които ездачът е вдигнал

копието високо над глава в нападателна поза и т.н. Вероятно по-големите екземпляри с дължина на върха над 30 см. са използвани предимно за близък бой, въпреки че няма как морфологичните характеристики на копията да бъдат използвани за функционалното им разграничение. Не могат да бъдат приведени убедителни аргументи за отличаването на кавалерийското от пехотното копие. Така например в гробове на конници са регистрирани както лавролистни, така и остролистни копия. Най-ранните примери за наличието на върхове на копия паралелно с елементи на конската амуниция има още от VII в. пр. Хр. в комплекси като с. Царев брод и с. Белоградец. През V в. пр. Хр. количеството примери за използване на копия от конници нараства. Железни върхове на копия са регистрирани при с. Софрониево, с. Биково, с. Крушаре, с. Руец и др. В някои от комплексите като с. Галатин, с. Големаните и др. са регистрирани сауротери. Въпреки че в отделни случаи върхове на копия са регистрирани поединично – могила 2 при с. Горски Извор, в повечето случаи са откривани и по няколко – Шивачева могила, Старосел, Славчова могила, с. Розово, с. Оризово, с. Градешница. Не са изключение примерите, при които са регистрирани и повече находки. Така например при проучването на Голямата могила при с. Златиница са открити седем копия, които вероятно са използвани за близък бой. Сходно количество копия са намерени в района на завод Владимир Заимов, гр. Плевен, могила С при Юндолан, Къркларели, при проучването на гробницата при с. Калояново дори има данни за 14 броя. Няма категорични данни тракийските конници да си служат с ξυστόν, който е типичното оръжие за македонския кавалерист. Някои автори като Е. Нанков и Ch. Webber разглеждат този термин като еквивалент на кавалерийската сариса, което води до определянето на изображенията от Александровската гробница като примери за използването на ксистон. Не съм склонен да се съглася с тезата на Markle за използването на кавалерийска сариса от страна на трибалската конница на база на данните за раняването на Филип II в битка. Липсват систематични археологически данни за подобна интерпретация на писмените извори.

2.2.2. Меч.

Използването на меч като оръжие от страна на конници е практика, която е засвидетелствана още през ранножелязната епоха. Въпреки това представителите на конницата в Тракия си служат с меч предимно като допълнително оръжие за сметка на копието. Особена популярност като част от конното въоръжение има махайрата (или копис) – оръжие, което е особено подходящо за нанасянето саблен тип удари. Под влияние на скитите е използван и акинакът, но вече през IV в. пр. Хр. този тип меч вече почти не се среща на територията на Тракия. Значение за конното въоръжение има и ксифосът, важна част от кавалерийското въоръжение става и латенският меч, но едва през елинистическата епоха. Един от най-ранните примери за наличие на меч в гроб на конник е екземплярът от с. Царев брод. Данните за използване на меч тип акинак са относително ограничени, като дължината на острието не е била достатъчна за войници на кон. Единственото изображение на конник препасан с меч тип акинак има върху сребърно блюдо от колекция „Васил Божков“ с дата в IV в. пр. Хр. Примери за регистрирането на мечове тип акинак има от с. Руец, с. Големаните и др. Специфичното закривено острие на махайрата я прави особено ефективна за нанасяне на саблен тип удар, което е една от причините тя често да бъде предпочитана пред другите мечове от конниците. Махайрата е често срещана като част от инвентара на гробове на конници, като примери има от с. Галатин, Голямата могила при с. Златиница, с. Горски извор, с. Кралево, с. Кабиле и др. Въпреки че ксифосът принципно не се обвързва с въоръжението на кавалерията, трима от изобразените конници от гробната камера на Александровската гробница разполагат с меч-ксифос, който е препасан на кръста им. В отделни

случаи като гробницата при с. Калояново или гроб № С12М.1 от некропола при Зимнич, ксифос е откриван паралелно с наличието на конски кости. Един от малкото автори, който предполага, че ромфеята е използвана и от кавалерията е Е. Паунов, но съм склонен да подложя под въпрос идентификацията на ромфея като част от кавалерийското въоръжение на Александровската гробница. От друга страна широкият размах на този тип оръжие вероятно би било ефективно за противодействие срещу конни воители. Скептичен съм към идеята, че мечът успява да се наложи като основно оръжие за представителите на конницата. Повечето от разглежданите типове мечове нямат необходимата дължина или здравина за нанасяне на саблени удари. Може да се допусне, че в близък бой, или при загуба на основното оръжие, конниците най-често е трябвало да прибегнат по необходимост до използването на меч.

2.2.3. Нож.

Трудно би могло да се дефинира степента на разпространение на ножа като част от въоръжението на конниците. Основният проблем при употребата на такъв тип оръжие на кон е малката дължина на острието, което не дава възможност на ездача да има достатъчно широк размах за нанасянето на по-ефективни удари. От друга страна е дискуссионна относително високата концентрация в комплекси с наличието на конски кости или амуниция. Повечето от ранните примери като кинжалът от с. Белоградец, ножът от с. Черна са от територията на Североизточна Тракия. Железни ножове често са откривани поединично – при с. Биково, гр. Белица, могила 1 при с. Кьолмен, с. Долно Изворово, но също така по няколко броя – Цвяткова могила, гр. Шипка, Славчова могила, с. Розово, могила 4, с. Кьолмен и др. Вероятно използването на нож от страна на конницата в периода V – IV в. пр. Хр. има своята роля, като второстепенно (допълнително) оръжие. Въпреки това съм по-склонен да допусна, че повечето от примерите за ножове не са имали реална бойна функция, а воините да са ги използвали и за други невоенни цели.

2.2.4. Брадва.

Данните за използването на бойна брадва от конниците в Древна Тракия са фрагментарни. Въпреки че оръжието става основна част от нападателното въоръжение на скитите и в частност на скитската конница, от територията на Тракия няма нито едно изобразително свидетелство за конник въоръжен с брадва в периода V, третата четвърт на IV в. пр. Хр. Двойна брадва (лабрис) е открита заедно с юзда като инвентар на гроб с кремация в могила № 12 при с. Добриня. В други случаи желязна брадвичка е регистрирана при с. Мезек, но е трудно доказуемо, че е била част от утилитарното въоръжение. Вероятно най-близка до бойните брадви е находката при с. Кралево, но датировката е в елинистическата епоха. Бойната брадва не успява да се наложи като част от въоръжението на тракийската конница. Малкото примери, които могат да бъдат посочени не са достатъчно, за да се направят обективни изводи за употребата на това оръжие, което прави последващите изводи несигурни.

3. Защитно въоръжение

3.1. Щит

Въпреки сведението на Климент Александрийски, че траките първи започват да използват щита докато яздят, данните за използването на щита до третата четвърт на IV в. пр. Хр. не са многобройни. Основно значение за леката тракийска конница има щитът тип пелта. Косвеното

тракийско влияние може да бъде предположено върху изображението на керамичен фриз от пританеума на о. Тасос, като отделният конник е въоръжен с копие в дясната, а в лявата държи щита-пелта. Пелтата е изобразена и върху каничките от Аполония и Карнобат. Щитът е твърде тежък и обемист да бъде държан постоянно в ръката, освен това пречи и за направляването на коня с помощта на поводите. Може да се допусне, че пелтата е била изработена по специфичен начин, за да може да се прикрепя към гърба на ездача. Спорно е доколко пелтата може да осигури по-ефективна защита срещу копие или меч. Вероятно тракийските леки конници са прибегвали до пелтата с цел да се предпазят предимно от стрели и тежести за прашка. При разкопки на могила 16 при с. Торос Г. Китов споменава за откриването на щит заедно с апликации за конска амуниция, като датировката на комплекса е във втората половина на V в. пр. Хр. Елементи от кръгъл тип щит са регистрирани в Пейчова могила при с. Старосел. Апликации, които вероятно са служили за щит, са отрити при с. Големаните. По-специално внимание заслужава комплексът при с. Долна Козница, като са регистрирани два щита (кръгъл и овален с бронзово покритие). Други примери за откриването на щит паралелно с елементи на конската амуниция има от местн. Асара, Симеоновград, с. Pilatovići, Сърбия и др. Прави впечатление, че умбото на щит става честа находка в комплексите с дата в елинистическата епоха, особено от територията на Северозападна Тракия, вероятно под влияние на келтите. Не съм склонен да се съглася с концепцията на Л. Огенова за съществуването на беотийски щит въз основа на находките от с. Рахмалий и местн. Мрамор. Макар и възможността и двата комплекса да бъдат разгледани като гробове на конници, съществуват убедителни аргументи за определянето на находките като елементи от конската амуниция.

3.2. Брони и ризници

Използването на броня (ризница) е един от основните елементи на кавалерийското въоръжение, които детерминират появата на тежък тип конница. Още Ксенофонт споменава, при описанието на армията на Севт II, че някои от конниците са облечени в ризници „thorax“ (Хен. Anab. 7.3.40). Най-ранните систематични данни за използването на ризници от конници в Тракия могат условно да бъдат отнесени към втората половина на V в. пр. Хр. Броня изработена от бронз е открита в гробницата при с. Руец, като наличието на юзда е косвена индикация, че откритото въоръжение вероятно е било собственост на войн-конник. Биметална броня от желязо и бронз е регистрирана в Якимовата могила при с. Крушаре. Бронзова броня е открита в могилен гроб при с. Горски извор, област Хасково. Данни за камбановидна броня паралелно с елементи за конската амуниция има от Шивачева могила при с. Старосел. Като основателна може да бъде разгледана критиката, че камбановидната броня може ефективно да е използвана като част от предпазното кавалерийско въоръжение. Много по-удобна и по-съвместима с животинската шия е люспестият тип ризница. Широките ленти (птерици) са ясно разграничими върху сребърния шлем открит при с. Аджигьол. Люспите на ризница могат да бъдат наблюдавани върху някои от апликациите от съкровището от Летница. Най-ранните примери за регистрирането на ризница в гробове на конници датират от първата половина на IV в. пр. Хр. Така например в гробницата от Далакова могила при с. Тополчане, област Сливен е регистрирана ризница от метални пластини във вид на полусферични апликации върху кожена основа. Ризница изградена чрез пришиването на железни пластини върху кожена основа е регистрирана в Голямата могила при с. Златиница. Пришиването на пластините в хоризонтални редове освен протекцията на тялото дава възможност и за по-добра подвижност при езда. Пластична ризница е регистрирана в Славчова могила, с. Розово, област Стара Загора, въпреки че са открити само фрагменти от нея в преддверието на гробницата в близост до

скелета на коня. В отделни случаи ризниците са изработвани дори от елементи от благороден метал. Така например в Пейчова могила, Старосел е открита ризница от кожена основа, върху която са пришити няколко позлатени сребърни пластини. В други примери като комплекса при Юндолян край Къркларели към желязната ризница върху кожената основа е пришита и апликация от сребро. Сходство в начина на оформление има при ризниците от с. Янково и с. Браничево, като изработката е от бронзови халки, железни плочки и продълговати ленти. Нагръдникът също има важна роля за протекцията на ездача, наблюдение което е изтъкнато от Ксенофонт (Хен. Ек. 12.2). Именно свързката между ризницата и шлема, често се оказвала една от най-уязвимите части. Яки-нагръдници са регистрирани в гробове на конници както северно от Стара планина при с. Кьолмен, така и на юг в комплекси като Пейчова могила, с. Старосел и с. Златиница, с. Долна Козница. В други случаи като примерите от с. Мезек или Г. Арсеналка въпреки наличието на конски кости интерпретацията на нагръдника като част от кавалерийското въоръжение може да бъде поставена под въпрос. Трудно е допустимо, че нагръдниците от благороден метал могат да се свържат с утилитарното въоръжение на конниците.

3.3. Шлем

Осигуряването на протекцията на главата е от първостепенно значение по време на директен сблъсък с противниковата армия. Практиката да се използват шлемове от конните воители в Древна Тракия може да се обвърже хронологически с времето от втората половина на V в. пр. Хр. Този процес протича по относително сходен начин както за кавалерията, така и за пехотата. Като основен тип шлем от страна на тежката конница се използва предимно халкидски шлем, но има и фрагментарни данни от изображения и от инвентара на гробове на конници, които показват, че са използвани и други типове шлемове. Трудно може да бъде защитавана тезата, че коринтският тип шлем е използван успешно от конницата. Ако изходим от неговата форма, основният проблем е наличието на твърде малки отвори за очите, които съществено биха ограничавали погледа на ездача. Въпреки че не липсват косвени данни за употребата на този тип шлем и от конници, като изображението на конник с коринтски шлем върху пластина от слонова кост от Гордион, няма данни за подобна практика на територията на Тракия. Атическият шлем може да бъде класифициран като еквивалент на халкидския тип V, като спецификата му е свързана с използването на подвижни набузници. Прави впечатление, че са регистрирани не малко примери именно от този тип паралелно с елементи на конската амуниция: Пейчова могила, с. Старосел, Гавани, с. Златиница, с. Мортагоново и др. Вероятно халкидските типове шлемове са предпочитани, защото относително лесно биха могли да бъдат преправяни чрез премахването на предпазителите, които биха възпрепятствали погледа на ездачите. Един от най-ранните екземпляри е от подмогилната гробница при с. Руец, който маркира въвеждането на халкидския тип още в V в. пр. Хр. Разпространението на шлема е основно на територията на Североизточна Тракия, както и на юг от Стара планина в Казанлъшко, Сливенско и Горнотракийската низина. Халкидски шлемове са регистрирани в гробове паралелно с елементи на конската амуниция от с. Калояново, могила № 1 при с. Кралево, района на завод "Владимир Заимов", гр. Плевен, Далакова могила, с. Тополчане и др. Могилният гроб от с. Долна Козница е един от малкото примери от тракийския югозапад, при които е доказуемо използването на халкидски шлем от представител на конницата. Високата концентрация на шлемовете от халкидски тип в комплекси, в които са погребвани воители-конници е ясна индикация, че този тип се налага като основен на територията на Тракия в периода от V до средата на III в. пр. Хр. Въпреки популярността на тракийския шлем, индикациите че е използван от

представителите на конницата са косвени. Изобразителни данни има от живописната украса на Казанлъшката гробница, релеф от Пелина, Тесалия, гробницата на Kínch и др., което поставя под въпрос разпространението на шлема преди началото на елинистическата епоха. Въпреки многото регистрирани шлемове, данни за наличието на тракийски тип шлем паралелно с откриването на конски скелет от гроб има от Зарева могила, с. Ясеново. Датата на комплекса е края на IV, първата половина на III в. пр. Хр. Вероятно специфичното оформление на кробилоса на този тип шлем дава възможност за приплъзване на оръжието, което като начин на предпазване е по-ефективно за пеши войни, не толкова за войни-конници. Въпреки че Ксенофонт изрично препоръчва използването на беотийски шлем от конниците, прави впечатление, че данните за подобна практика в Тракия са несигурни. Вероятно беотийският шлем в Рим-Русе е попаднал на територията на Тракия след походите на Филип и Александър Македонски или от бойните действия на Лизимах срещу гетите, но липсват изобразителни данни и документирани комплекси доказващи използването на типа от тракийската кавалерия. Илирийският шлем, както и шлемът тип пилос не успяват да се наложат в Тракия. Не са изключение примерите, при които в гробове на конници са регистрирани шлемове от благороден метал, като те са имали най-вече парадна функция. В този контекст могат да бъдат разгледани примерите от Аджигьол, Перету, халкидският шлем от с. Тополчане и др. Вероятно необходимостта от използване на шлем е била провокирана от факта, че конните войни започват да участват активно и в близък бой в края на V в. пр. Хр. Именно с поставянето на шлема започва бавната трансформация свързана с използването на елементи на тежкото въоръжение от страна на кавалерията, което постепенно довежда и до появата на тежък тип конница.

3.4. Наколенници и наръкавници

Една от основните специфики на тракийското кавалерийско предпазно въоръжение е въвеждането на кнемидите през IV в. пр. Хр. Нито кръглият щит, нито пелтата могат да бъдат използвани по такъв начин, че да предпазват краката по време на езда, което е една от причините за употребата на кнемидите. Един от малкото примери, при които кнемида е изобразена като снаряжение на конника-войн е от една апликация от съкровището от Летница. Друг пример за наличието на наколенник, като част от снаряжението на конник, има върху сребърна апликация открита в Пейчова могила. Най-уязвим остава левият крак на ездача, което вероятно е и причина често наколенниците да се срещат поединично в гробове на конници. Така например и двете сребърни кнемиди от Аджигьол са предназначени за ляв крак. Единичен наколенник е открит в Голямата могила при с. Златиница, като вероятно поради факта, че конникът е държал оръжие в дясната ръка не се е налагала протекцията и на двата крака. Бронзови кнемиди са регистрирани в Пейчова могила, Старосел. Няма данни за специфична украса, като вероятно са имали утилитарна функция да служат за предпазването на подбедрицата на война. Вероятно сходна следва да бъде интерпретацията на откритите чифт бронзови наколенници от „мускулест тип“ от с. Долна Козница. Въпреки регистрирания богат инвентар при с. Долна Козница, наколенниците не са украсени по подобие на вече разгледаните примери, което предполага, че са били функционална част от защитното въоръжение на конника. Наколенник от сребро с позлата е открит в гробница II в Могиланската могила. Данните за използването на наръкавници от страна на конните войни са несигурни. Откритите наръкавници заедно с плетената желязна ризница от Розовец дават възможност за подобна интерпретация, но остава неясно обвързването непременно с конното въоръжение.

IV. Конницата

1. Етапи в развитието на тракийската конница

1.1. Появата на конницата в Тракия

Въвеждането на конницата в Тракия не може да бъде разгледано като независим процес или еднократно събитие – то е резултат множество фактори. На първо място това е domestикацията извършена вероятно на територията на Северното Причерноморие. От друга страна е необходима определена степен на селекция на ездитните породи, която протича относително бавно на територията на Балконския полуостров. Въпреки че конски кости са регистрирани още от палеолита, концентрацията им през къснобронзовата и ранножелязната епохи е относително ниска. Най-ранният хоризонт гробове на конници може да бъде отнесен към периода VII – VI в. пр. Хр. Повечето от тези комплекси са от Североизточна Тракия (с. Царев брод, с. Белоградец, с. Черна), единични примери има от Северозападна Тракия (с. Лесковец), но прави впечатление липсата на комплекси южно от Стара планина преди V в. пр. Хр. Изхождайки от тази специфика и ранното утвърждаване на скитската конница е възможно да се допусне, че именно скитите имат косвено влияние за появата на тракийската кавалерия. Най-ранните изображения като кратера от с. Душанци изобразяват конника невъоръжен, което е твърде условно за интерпретирането му като представител на конницата. Трудно е да се дефинира, до каква степен появата на конницата е резултат от динамичните промени във въоръжението през ранножелязната епоха, или кавалерията се налага относително бавно. Една от основните тези е обвързването на появата на конницата с бойната колесница. Привърженици на тази теза са автори като S. Chrissanthos, A. Pérez-Rubio, R. Archer, докато други автори като R. Drews застъпват идеята за самостоятелно възникване на конницата. Разглеждайки този въпрос в контекста на Тракия смятам, че колесницата има косвена роля, като значение имат грижата за конете, както и отделни елементи като юздата, украсите за конска амуниция, които са използвани за впрегатни и ездитни коне. За утвърждаването на леката конница в Тракия значение има и ловът. Ако се анализират изобразителните данни дори в по-широк географски аспект, сюжетът на лов почти без изключение представя образи на конници, а не на колесници. Бивайки ездачи конниците могат без особени усилия да се впускат в преследване в труднодостъпни местности, което е на практика невъзможно с колесници. Акцентът на тази проблематика е свързан и с приликата във въоръжението и използваната конска амуниция между ловците-конници и представителите на кавалерията. Ако се опитаме да изходим от по-добре документираното възникване на полиските конници като атинската, е допустимо обвързването на тези процеси в Тракия с персийската заплаха. Така невъзможността на атиняните да се противопоставят на силната персийска кавалерия става причина за целенасоченото създаване на боеспособна конница. Дефинирането на *terminus post quem* за появата на конницата е условно не толкова поради несъответствието на изворовите данни, колкото заради дефинирането на необходимата степен на организацията на конната войска. В резултат на това в дисертационния труд е разгледана появата на конницата в отделни етапи:

- 1) Етап I (самият край на VIII/VII в. пр. Хр. – края на VI/началото на V в. пр. Хр.).
- 2) Етап II (краят на VI/началото на V в. пр. Хр. – третата четвърт на V в. пр. Хр.).
- 3) Етап III (третата четвърт на V в. пр. Хр. – средата/третата четвърт на IV в. пр. Хр.).

1.2. От управлението на Ситалк до 335 г. пр. Хр.

Периодът на управлението на Ситалк е важен маркер, тъй като с него са свързани едни най-ранните писмени извори споменаващи тракийска конница. Това не означава, че напълно липсват индикации за тракийска конна войска още през първата половина на V в. пр. Хр., като сведението във втория пеан на Пиндар, но вероятно са използвани малобройни конни отряди с цел набези. Неуспехът на конницата Ситалк през 429 г. пр. Хр. освен като проблем в тактическо отношение и невъзможността на снабдяване е свързан най-вече с организацията. Именно тези косвени данни дават възможност да се направи изводът, че към третата четвърт на V в. пр. Хр. конницата на траките е съставена предимно то лековъоръжени конници, които не са имали необходимата бойна подготовка. Тъй като при Ситалк се достига до максимално обединение на тракийските племена, траките постепенно започват да рекрутират по-малобройни контингенти от конници, вместо да събират войската на принципа на опълчение. Индикация за тези промени има от сведенията на Ксенофонт за армията на Севт. Част от конниците са снабдени с ризници, косвена индикация за появата на тежък тип конници. Не може да се игнорира фактът, че конете и хората са осигурени от Медок (Хеп. Анаб.7.2.34). В този период са и първите по-достоверни сведения за участието на тракийски конни наемници в чужди армии, като участването на едоните при превземането на Амфиполис. Периодът след самото начало на IV в. пр. Хр. не е особено добре засвидетелстван в писмените извори, но косвено може да бъде проследен. Одриската конница продължава да има водещо значение, въпреки че конкретни сведения са запазени само в текстовете на Полиен. Атаката срещу Абдера през 376 г. пр. Хр. е била едно от най-значимите събития, но липсват по-конкретни данни за участието на конницата. Копието (или чифт копия) продължава да има водеща роля за конницата в Тракия, но за територията обитавана от гетите са използвани конни стрелци. В рамките на този период са датирани не малко примери на находки на елементи на конската амуниция, които са изработени от благородни метали, косвена индикация за утвърждаването на аристократичен елит.

1.3. Участието на тракийската конница в походите на Александър

Участието на тракийски конни отряди в армията на Александър може да бъде сведено до одриската (тракийска) конница под командването на Агатон и до т. нар. „*prodromoi*“. От друга страна важна роля имат постоянните попълнения от тракийски конници, които са изпратени като помощ към редовната войска в Мемфис, Вавилон и Индия. Не съм склонен да се съглася с обединяването на двата отряда, защото това не отговаря на сведенията за диспозицията на войските – Агатон се сражава с тракийската кавалерия предимно на левия фланг, докато *prodromoi* са разполагани на десния.

1.3.1. Тракийската конница

Тракийската конница като формирование към армията на Александър е споменавана в рамките на изключително тесния хронологически интервал от 334 до 330 г. пр. Хр. Кавалерията на траките е ръководена от Агатон, син на Тирима. Данните за числеността на тракийската конница са противоречиви, вероятно поради попълненията и жертвите броят е вариал. Не съм склонен да се съглася с тезата, че конниците са разполагали с умерено или тежко въоръжение, вероятно отрядът е функционирал предимно като лека конница. Тракийската конница е засвидетелствана в битката при Граник през 334 г. пр. Хр., в обсадата на Милет, както и в битката при Гавгамела през 331 г. пр. Хр. Прави впечатление, че като еквивалентен термин е използвано и названието „одриска конница“, което може да бъде интерпретирано като индикация, че повечето от конниците са

рекрутирани именно от одрисите. Един от основните казуси за тракийската конница в армията на Александър е свързан със съдбата на формирането след 330 г. пр. Хр. Вероятно повечето от траките са включени към гарнизона при Таксила, но не е изключено част от конниците да са станали част от новоизградените хипархии.

1.3.2. „Prodromoi“

Въпреки краткото съобщение на Диодор за участието на 900 траки и пеони под водачеството на Касандър (Diod.17.17.4) е трудно доказуема връзката между конкретен етнос и „*prodromoi*“. Няма еднозначен отговор за концентрацията на траките в контингента от „*prodromoi*“. Появата на „*prodromoi*“ може да бъде обвързана със заменянето на недостатъчно ефективните 200 конни стрелци *hippotoxotai* в края на V, началото на IV в. пр. Хр. в Атина. Тенденцията терминът „*prodromoi*“ да бъде заменен от „*sarissophoroi*“ е казусна, защото тезата за използването на дълго копие (сариса) е трудно съпоставимо с останалите данни за функционирането на отряда като лека конница. В следствие на това несъответствие може да бъде критикувана тезата за разграничаване на късата (кавалерийска) сариса. „*Prodromoi*“ са засвидетелствани в повечето битки, включително и в битката при Исос. Отрядът е споменат за последен път през 329 г. пр. Хр., като вероятно реорганизацията на корпуса се състоял във включването на конниците към хипархиите.

2. Тракийските конници като наемни войници

Най-ранните свидетелства за рекрутирането на тракийски конници като наемници могат да бъдат отнесени към втората половина на V в. пр. Хр. Тукидид съобщава за включването на едонски конници към армията на Клеон и Бразидас през 422 г. пр. Хр. (Thuc. 5.6.5). Алкивиад също е разполагал с отряд тракийски конници в битката при Егос-потами през 405 г. пр. Хр. (Plut. Alc. 37.2). Тракийски наемници вземат участие в похода на 10-те хиляди към армията на Кир Младия – Милтокият е разполагал с контингент от 40 тракийски конници, а Менон е командвал 400, по-голямата част от които траки. Практиката да бъдат използвани тракийски конни наемници продължава и през IV в. пр. Хр., като през ранноелинистическата епоха нараства необходимостта от използването на чуждестранни войни срещу заплащане. През 317 г. пр. Хр. има данни за участието на тракийски наемници в битката при Параитакена. Около 500 тракийски конници се сражават на страната на Евмен от Кардия и 1000 под властта на Антигон I Монофталм (Diod. 19.29.4).

Трудно може да бъде дадена обективна оценка за значението на наемниците за формирането на тракийската конница. Имайки предвид честотата на сведенията за рекрутиране на конници срещу заплащане в писмените извори вероятно интензитетът на подобни практики е бил висок. Твърде е възможно попадайки под командването на чуждестранни военачалници траките да възприемат различни прийоми свързани с организацията на кавалерията. Вероятно по този начин може траките да са заимствали употребата на отделни елементи на въоръжението и амуницията. Прави впечатление, че в повечето от примерите траките са под ръководството на гърци (Клеон, Бразидас, Менон, Алкивиад и т.н.), което е косвена индикация за поне частичното възприемане на „елински модел“ при функционирането на конницата в Тракия. Получаването на заплащане срещу задължение за военна служба е възможност отделни конни контингенти да започнат да се сражават като професионални войници. Въпреки това съм скептичен, че това довежда до значителни промени в цялостния начин на функционирането на конницата в Тракия до началото на елинистическата епоха.

3. Типове конница

Дефинирането на типовете конница е една от водещите цели на дисертационния труд. Прави впечатление, че в писмените извори конниците най-често са обозначавани с типа въоръжение. В Хекуба на Еврипид траките са въоръжени с копия „Ἐρῆκης λοῦχοφόρον“ (Eur. Нес. 1089), а автори като Тукидид разглеждат представителите на гетската конница като конни стрелци „ἰπλοτοξόται“ (Thuc. 2.96.1). Отделни антични автори като Асклепидот разграничават типовете конница в зависимост разстоянието, от което се сражават воините: конница, която се сражава в близък бой, конница, която воюва от разстояние и междинна конница. Въпросът за определянето на отделните типове е свързан най-вече с дефинирането на критериите, които отличават леката и тежката конница. На първо място водещо значение има наличието на елементи на тежкото въоръжение. От територията на Тракия са откривани като инвентар в гробове на конници както шлемове, така и брони/ризници, наколенници. Наблюдението, че освен кавалерийско въоръжение не са изключение примерите, при които са регистрирани оръжия, които са типични за пехотата, е показателно. Съществена част от анализа на елементите на въоръжение е свързана с възможността за разграничаване на двуебойци (димахи). Освен наличието на тежко въоръжение в дисертационния труд е взета предвид тезата на М. Burghardt за дефинирането на тежък тип конница при регистриране на повече от три типа оръжие. Така на базата на анализа на елементите на кавалерийското въоръжение и снаряжение в дисертационния труд са разграничени следните типове конница:

Лека конница

- L1. Гроб на конник/наличие на амуниция или конски кости, отсъства оръжие.
- L2. Налични са върхове на стрели/конен стрелец.
- L3. Наличен е връх/върхове на копия.
- L4. Налични са други типове оръжия.

Тежковъоръжена конница

- H1. Налични са поне три различни типа нападательно въоръжение.
- H2. Налични са един или два елемента на защитното въоръжение – броня/шлем.
- H3. Налични са три или повече елемента на защитното въоръжение или наличие на кнемиди/щит.
- H4. Реална тежка конница – освен конника цялостно защитен е и конят.

3.1. Лековъоръжена конница

Тракийската лековъоръжена кавалерия представлява основната част от броя на цялата конница. Аргументите за разграничаване на леката конница са както писмени, така и изобразителни (или са следствие от анализа на гробните комплекси). Възникването на лекия тип конница в Тракия не е еднократно събитие, а бавен процес започнал още VII – VI в. пр. Хр. Самият факт, че конникът, въоръжен с две метателни копия се появява върху монети още в самото начало на V в. пр. Хр. показва следните индикации: на първо място лековъоръжените конници са типични за територията на Тракия още от V в. пр. Хр. и от друга страна тази иконография се появява именно по монетите на бизалти, орески, ихни, т.е. без функционирането на държава. Каничките от Аполония и Карнобат са изключително важни за разбирането на елементите на въоръжение и снаряжение, както и за

използваната конска амуниция от страна на леката конница. Конникът е въоръжен с две къси копия, на главата си носи лисича шапка (αλωλεκίς), облечен е в зейра (ζειρά), а краката му са обути в ботуши (εμβάδες). Въпреки единичните примери за изобразяването на отделни елементи на тежкото въоръжение, в повечето случаи конниците са представени лековъоръжени. Данните от гробовете на конниците не дават възможност за ясна идентификация на леката кавалерия. Причините за това могат да бъдат свързани както с факта, че е възможно ездачите да не са притежавали самите коне, така и да не са имали материалните възможности за богато погребение. В дисертационния труд като представители на леката конница са разгледани условно четири типа комплекси: гробове, в които има наличие на амуниция или конски кости, но отсъства оръжие; комплекси с наличие на върхове на стрели (конни стрелци); гробове с върхове на копия (конници-копиеносци); комплекси с други оръжия (мечове, брадви и т.н.). За утвърждаването на лекия тип конница косвено значение има ролята на лова в Тракия. Прави впечатление приликата на конската амуниция и оръжията, които са характерни за конниците-ловци и представителите на леката кавалерия. Не съм склонен да се съглася с интерпретацията на Webber за тракийските конници като „έλαφροί“, защото тази теза е базирана на по-късни извори, което я прави по-приложима за елинистическата епоха. В периода V, третата четвърт на IV в. пр. Хр. няма еквивалент на термина „лека конница“, а най-често конниците са означавани с основното им оръжие – „lonchophoroi“ (копиеносци), „ίπλοτοξόται“ (конни стрелци и т.н.). Разбирането за начина на функциониране на леката конница е свързано с въпроса за практическите оперативни задачи, които не се свеждат единствено до анализа на въоръжението и снаряжението. Тактическите функции, които изпълнява тракийската лека конница – да преследва врага, да разузнава терена напред, или да служи за защита на основната част от войските в ариергард, детерминират именно спецификата на леката конница.

3.2. Тежковъоръжена конница

Разграничаването на тракийската тежка конница е условно, защото в научната литература отсъстват конкретни критерии, които да бъдат използвани за детерминиране на типа конница. Наличието на броня/ризница е един от основните елементи, които са характерни за тежката конница, като наличието на шлем, щит или кнемиди в гробните комплекси също може да бъде използвано като аргумент за интерпретирането на погребения като представител на тежката кавалерия. Единственият писмен извор, който дава сведение за наличието на конници, които са облечени в ризници, е свързан с армията на Севт II при срещата му с Ксенофонт (Xen. Anab. 7.3.40). Неуспехът на похода на Ситалк през 429 г. пр. Хр. е свързан с невъзможността на по-многобройната тракийска конница да надделее над македонската тежка конница. В този контекст предположението, че именно след това в последната четвърт на V в. пр. Хр. траките започват изграждането на тежък тип конница е съпоставимо с данните от гробните комплекси. В дисертационния труд е предпочетено използването на термина „конница с елементи на тежкото въоръжение“, вместо „тежка конница“. От една страна това е мотивирано от наблюдението, че конниците не са способни да атакуват врага с насочено копие подобно на пика поради липсата на твърдо седло и стремена. Данни за наличието на клуп, с помощта на който копие е прикрепяно към тялото на коня, което дава възможност на тежката кавалерия да се връзва използвайки тежестта на коня, има едва от елинистическата епоха (Heliod. Aethiop. 9.15). От друга страна тежковъоръжени конници, които са разглеждани в изворите като *cataphracti* са засвидетелствани едва през 190 г. пр. Хр. в битката при Магнезия, като част от армията на Антиох III. Данни за разграничаването на конници в тежко въоръжение има от изобразителните свидетелства. Люспите

от ризница са ясно различими върху апликациите от Летнишкото съкровище, както и от шлема от Аджигьол. Прави впечатление, че върху нито едно изображение в рамките на периода на изследване в Тракия конят не е представен защитен с покривало, което трудно може да бъде обвързано с тезата за използването на животното в близък бой. Анализът на гробовете на конници дава допълнителни индикации за съществуването на представители на тежката конница. Така например броня/ризница е регистрирана паралелно с елементи на конската амуниция при с. Руец, с. Крушаре, Далакова могила при с. Тополчане, с. Златиница, Славчова могила, с. Розово, с. Янково и др. Щитът се налага като елемент на кавалерийското въоръжение постепенно – примери има от с. Торос, с. Големаните, Симеоновград, Пейчова могила, с. Старосел, с. Долна Козница. Използването на шлем вместо шапка е показател, че е необходимо предпазването на главата в директен сблъсък, нещо което само би забавяло и затруднявало подвижността на леката конница. Най-висока е концентрацията на халкидския тип шлем особено в комплекси от Североизточна Тракия: с. Руец, с. Гавани, с. Салманово, с. Мортагоново, с. Кралево, но и от Северозападна Тракия и южно от Стара планина: с. Калояново, с. Златиница, Могиланската могила, гр. Враца, с. Долна Козница и др. Не са изключение и примерите за тракийски тип, като Зарева могила, Ясеново или дори за парадни шлемове. Използването на кнемиди също може да се свърже с утилитарното въоръжение. Данните от комплекси като с. Аджигьол, с. Златиница, с. Долна Козница, с. Старосел и Могиланската могила показват тенденцията наколенниците да се срещат паралелно с елементи на конската амуниция. Въпреки наличието на тежковъоръжени конници в Тракия, те не са били организирани да воюват като реална тежка кавалерия подобна на македонската. Описаните от Ксенофонт въоръжени с ризници конници са отделен пример за малобройни отряди, които са били образувани от социалния елит около владетеля.

4. Проблеми на разграничаването на конницата на отделните тракийски племена. Локални специфики

Разграничаването на конните войски на отделните тракийски племена е условно, но отразява обективно начина, по който са описани в изворите. Самият термин „тракийска конница“ може да бъде разгледан като съвкупно понятие, включващо кавалериите на тракийските племена (етноси). Единствено при отделни събития като похода на Ситалк се достига до обединение на войската и в частност на конницата. От друга страна локалните специфики на въоръжението и конската амуниция, които са базирани на анализа на изобразителните данни и инвентара на гробовете на конници, показват отделни разлики в начина на функциониране на конницата.

4.1. Одриската конница

Липсата на систематични данни за наличието за гробове на конници преди V в. пр. Хр. е косвена индикация, че появата на конницата в Тракия може да бъде обвързана с възхода на Одриското царство. Данните за съществуването на организирана одриска кавалерия по времето на Терес и Спарадок са несигурни, въпреки че Терес е разполагал със слуги, които са се грижили за конете му, а върху монетите на Спарадок, особено характерни са монетните изображения с конник, въоръжен с две копия. Фактът, че Ситалк разполага със значителна като брой конница още от началото на своето управление през 431 г. пр. Хр. и при похода срещу македоните през 429 г. пр. Хр. показва, че изграждането на конницата трябва да е започнало още при предишните владетели. Сериозна промяна е забележима при организацията на конната войска към края на V в. пр. Хр. – ако при похода на Ситалк кавалерията е лековъоръжена, то при Севт II са описани конници

облечени в ризници. Изпратените от страната на Севт II 200 конници във Витиня са един от малкото примери, в които конниците са изпратени не в ролята им на наемници, а като съюзници на Деркилид. Вероятно пелтастите и конниците, с които Харидем се опълчва срещу Кефисодот са взети именно от одриските гарнизони в близост до Перинт непосредствено след смъртта на Котис I. Терминът одриска конница се появява в изложението на Ариан като контингентът, който е под командването на Агатон. Подобно наблюдение води до заключението, че античният автор разглежда одриската и тракийската конница като еквивалентни, като причината за това вероятно е породена от високия процент на рекрутираните одриски конници. Независимо от множеството изпратени войници, които да се присъединят към армията на Александър Македонски и от ограничената територия на владенията си, Севт III успява да събере около 8000 конници, които да противопостави на Лизимах през 323 г. пр. Хр. Данните за разграничаването на одриската конница отвъд писмените извори са несигурни. Ако се опитаме да изходим от гробовете на конниците, които са регистрирани на територията на Одриското царство, могат да бъдат разграничени отделни специфики, но проблемът за етническата идентификация остава нерешим. Така например при проучването на погребението в Голямата могила между при с. Златиница, Д. Агре свързва тялото на погребания с Йолай или Посидоний, като тази хипотеза попада в контекста на обвързването с одриския социален елит и дори царската династия. С територията на одрисите могат и да бъдат обвързани и комплекси, голяма част от които с богат инвентар: примитивна гробница от Цвяткова могила, гр. Шипка (втората половина на IV в. пр. Хр.), гроб при с. Крушаре, Сливенско (втора половина на V в. пр. Хр.), могилен гроб при с. Бояново, Ямболско (първата четвърт на IV в. пр. Хр.), гробница под Далакова могила, с. Тополчане, Сливенско (първата четвърт на IV в.), Плоската могила при гр. Шипка (IV в. пр. Хр.), могила 4 при с. Старосел, Хисаря (IV – III в. пр. Хр.), гроб с трупополагане в Рачева могила при с. Оризово (IV в. пр. Хр.), примитивна гробна камера от местн. Асара, Симеоновград (втора половина на IV в. пр. Хр.) и др. Анализът на монетните изображения също дава косвени данни за одриската конница. Освен върху монетите на Спарадок, образи на конници са характерни за монетите на Севт II, Котис I и Севт III. Вероятно трансформацията на начина за събиране на конната войска е породена от неуспешния поход на Ситалк. Конете и войските на Севт II са осигурени именно от цар Медок, индикация за съществуването на организирана конница, която е била под командването на владетеля. Развитието на одриската конница продължава и през елинистическата епоха, като Котис IV взема участие в битката при Пидна през 168 г. пр. Хр. със 1000 конници и също толкова пехотинци (Liv. 42. 51).

4.2. Гетската конница

Гетската конница е на второ място по брой след одриската по време на похода на Ситалк срещу македоните през 429 г. пр. Хр. (Thuc. 2.98.3 – 4). Въпреки че това сведение дава само косвена информация за големината на кавалерията, век по-късно през 335 г. пр. Хр. гетите разполагат с около 4000 конници. Гетските конници са описани в античните извори като „*ἰπλοτοξότης*“ – конни стрелци подобни на скитските. Възможността за дефиниране на гетска конница въз основа на комплекси като с. Царев брод и с. Белоградец още в VII в. пр. Хр. е допустима, но остава неясна степента на организация на кавалерията. Вероятно до V в. пр. Хр. на територията на Североизточна Тракия са съществували малки като брой конни контингенти, които трудно могат да бъдат интерпретирани като реална конна войска. При реконструирането на гетската конница трябва да бъде взет предвид фактът, че не всички гробни комплекси от територията на Североизточна Тракия в периода до края на IV в. пр. Хр. показват наличието само на леко въоръжение. Така например при

проучването на подмогилна гробница при с. Руец са регистрирани шлем, броня, железен меч, два върха от копия, както и юзда. Паралелно с елементите на конска амуниция е висока концентрацията на шлемове от халкидски тип. В други комплекси като Браничево, Кьолмен, Янково и др. са регистрирани части от ризници, косвена индикация за тежък тип конница. Използването на щит не е типично за гетската конница до третата четвърт на IV в. пр. Хр., като един от малкото примери за подобна интерпретация е гробът при с. Големаните. Не по-лесен за интерпретация е и комплексът при Аджигьол. Откритият сребърен шлем, както и двете кнемиди е по-вероятно да представляват част от парадно въоръжение, отколкото да имат чисто утилитарна функция. Вероятно подобно на комплекса при Гавани може да се предположи полагаването на гетски конник с висок социален статус. Други гробове на конници, които са важни за реконструирането на гетската конница през втората половина на IV в. пр. Хр. са гроб 1 с при с. Друмево, Шуменско, погребенията от могила I – III при с. Янково, както и дори зиданите гробници в могила 1 при с. Кралево, Търговищко, с. Мортагоново, с. Ивански и др. От некропола при Зимнич паралелно с конските скелети са регистрирани и елементи от конската амуниция. Анализът на инвентара на гробните комплекси показва, че въпреки разпространението на върховете на стрели на територията на Североизточна Тракия, освен конни стрелци гетите разполагат и със значимо количество конници въоръжени с копия. Скептичен съм, че основните цели на гетите са свързани с изграждането на боеспособна кавалерия, по-вероятно отделните конни отряди да са използвани за извършването на набези с цел плячка, като особено зависими постепенно стават Западнопонтийските колонии. За разлика от скитите конницата на гетите не успява ефективно да се противопостави на войските на Дарий, въпреки численото превъзходство гетската конница е подчинена и от Александър. Трудно може да бъде дефинирана степента на влияние на скитската конница, но приликата по отношение въоръжението и амуницията е показателна за взаимните контакти на Североизточна Тракия със Скития.

4.3. Трибалската конница

Разграничаването на трибалска конница на фона на другите тракийски племена е възможно както въз основа на анализ на различни археологически паметници, така и с помощта на писмените извори. Интерпретацията на текста на Николай Дамаски (Nic. Dam. Fr. 118) е проблем, който е свързан с бойния ред и разположението на конниците по време на битката при р. Лигин през 335 г. пр. Хр. Въпреки множеството критики към достоверността на свидетелството, ако се изходи от липсата на данни за реално участие на жените в битката, позицията на конницата може да бъде интерпретирана като ариергард. Въз основа на оскъдните сведения от писмените извори данните за боеспособността на трибалската конница са противоречиви. От една страна трибалите успяват да нанесат сериозно поражение на Филип II, от друга са победени без да окажат съпротива на войските на Александър. Датирването на появата на трибалската конница е твърде условно. При с. Лесковец, обл. Монтана са проучени два гроба, като отделно са намерени главата и тялото на кон. Двата комплекса условно могат да бъдат датирани в периода VIII – VI в. пр. Хр., но липсват допълнителни индикации, че става въпрос за конник-войн. По-систематични данни за комплекси, в които паралелно с наличието на конска амуниция са регистрирани елементи на въоръжението има от V в. пр. Хр. като с. Софрониево или с. Галатин.

4.4. Едонската конница

Данните за съществуването на едонската конница са оскъдни. Във връзка с битката при Амфиполис през 422 г. пр. Хр. спартанският пълководец Бразидас успява да събере 1500 наемници

от Тракия и всички едони, пелтасти и конници. Казусен е въпросът свързан с разграничаването на миркинската конница, която се е сражавала с халкидската (Thuc. 5.10.8). Вероятно отделното споменаване на армията на едонския град Миркин (Миркинос) може да се свърже с функционирането на миркинската конница като отделен отряд. Трудно могат да бъдат приведени археологически данни за въоръжението на едонските конници – споменатите от Тукидид конници, които използват метателни копия са единствената по-конкретна индикация за начина на функционирането на конницата на бойното поле. Не е известна по-късната съдба на конницата на едоните. Не могат да бъдат приведени нито писмени извори, нито археологически аргументи за съществуването на едонска кавалерия през IV в. пр. Хр. или през елинистическата епоха.

4.5. Битинската конница

Конницата на битините (витините) е сравнително добре описана в писмените извори, като не е изключено това да се дължи на високия процент на конниците в битинската армия. Ксенофонт съобщава как при завръщането си от похода на десетте хиляди, хоплитите са нападнати от битински пелтасти и конници (Xen. Anab. 6.3.6). От този текст стават ясни няколко характерни особености за битинската конница: те са подготвени в стратегическо отношение да изненадват врага, като го обграждат в благоприятна ситуация и също разполагат с лека конница. По време на друг конфликт битинските конници наблюдават гърците от една височина (Xen. Anab. 6.5.30), като след като биват нападнати се скриват (Xen. Anab. 6.5.31). Вероятно въоръжението на битинските конници е сходно, на това, което е използвано от конниците на другите тракийски племена. Липсват индикации за използването на тежка конница от страна на битините. Косвени данни за кавалерийското въоръжение дават релефи от Витиня, но повечето от тези примери са с дата в елинистическата епоха.

4.6. Пеонската конница

Разграничаването на самостоятелна пеонска конница е условно. Едни от малкото споменавания в изворите са свързани с включването на пеони към т.нар. *prodromoi* в похода на Александър (Diod. 17.17.4). Пеонската кавалерия е била под водачеството на Аристон. Вероятно конницата е била от лек тип, като ролята се е състояла в разузнаването на терена за безпрепятственото преминаване на войските. Разполагана е на дясното крило. Относно въоръжението на пеонската кавалерия липсват по-конкретни сведения, като копието е използвано като основно оръжие. От друга страна пеоните вероятно са повлияни от македонската конница, като започват използването на елементи на тежкото въоръжение. Така например изображение с конник с шлем на главата и държач копие, с което пронизва врага, е характерно за монетосеченето на Патрай.

4.7. Конницата на други тракийски племена

Данните за съществуване на конници за други тракийски племена са несигурни. Могат да бъдат приведени нумизматични данни за разграничаването на конни войни на територията на Югозападна Тракия. Изображението на конник е характерно за монетите на ихни, орески, тинтени и др. Особено изображенията на бизалтския конник са твърде специфични, за да се отхвърли възможността за съществуване на организирана лека кавалерия въоръжена с метателни копия. Дори да са съществували подобни конни войски, вероятно тяхното функциониране е било ограничено в долините на по-големите реки като Стримон (Струма), Нестос (Места) и Аксиос

(Вардар). Не е изключено съществуването на конница на агрианите. Подобно твърдение се базира на фрагментарното съобщение на Квинт Курций Руф за участието на „equites Agriani“ към армията на Александър в битката при Гавгамела през 331 г. пр. Хр. (Ruf. 4.15.21). Подобно сведение трудно може да подкрепено с данните от другите писмени извори и въобще представата за въоръжението на агрианите. Косвени данни за съществуването на тракийски конни контингенти има на територията на Тракийския Херсонес. Със значителна конна войска е разполагала Кардия още през V в. пр. Хр. Освен споменатият цар-конник Полимнестор (Eur. Нес. 707), не е изключено и част от тракийските конни наемници, които са използвани от Алкивиад, да са рекрутирани от Тракийския Херсонес. От друга страна историята за Нарис (Ath.Deipnosoph., XII, 19,520, G), в която траките прибягват до хитрост, за да се противопоставят на конницата на Кардия може обаче да се тълкува като аргумент, който поставя под въпрос съществуването на реална боеспособна тракийска кавалерия.

5. Конницата и градът

Нивото на урбанизация на Тракия в периода V, третата четвърт на IV в. пр. Хр. трудно може да бъде обвързано със съществуването на градски гарнизони. Елементи на конска амуниция не са характерни за обекти като Копривлен, Васил Левски, Кози Грамади. Вероятно именно по време на Филип II започва използването на конници към градските центрове. Тази тенденция е свързана с анализа на некрополите – докато до средата на IV в. пр. Хр. повечето гробове на конници не са регистрирани в близост до по-значимите селища, след това концентрацията на тези примери се повишава. Конски кости и амуниция са откривани в могили 3 и 9 от некропола на Севтополис. В селището при резервата „Сборяново“ конска амуниция като например шпори са регистрирани в рамките на самото селище от края на IV в. пр. Хр. Данни за наличието на конски кости/скелети в гробове има предимно от източния некропол на селището с дата във втората половина на IV, първата половина на III в. пр. Хр. Липсата на по-систематични наблюдения преди началото на елинистическата епоха показват, че представителите на конния елит не са били съсредоточени в селищата, а на местно ниво, като постепенният преход към използването на конници към градските гарнизони вероятно е резултат от действията на Филип II и Александър.

Данните за съществуването на конни войски към Западнопонтийските колонии са несигурни. Имайки предвид нивото на проучването на некрополите, липсата на систематични данни за наличието на конски кости или амуниция са показателни. Въпреки че конници са често изобразявани върху импортната червенофигурна керамика, която е откривана в колониите, техният демографски потенциал е сравнително ограничен. Вероятно колониите стават чест обект на набези от страна на тракийските конници, без възможност да се противопоставят. Изгражданото на конни войски от страна на колониите е бавен процес, като дори през елинистическата епоха те не разполагат с боеспособни конници.

6. Тактика и боен ред на тракийската конница

Данните за използваната тактика и стратегия от страна на тракийската конница са оскъдни. Интерпретацията на повечето от писмените свидетелства е затруднена, защото последващите изводи не са проверими на базата на археологическите данни, което ги прави несигурни.

6.1. Тактика и стратегия. Военни прийоми

По време на похода на Ситалк през 429 г. пр. Хр. траките (пехотинци и конници) се противопоставят на конницата на македоните, като използват численото си превъзходство, за да ги обградят. Този начин на водене на бой обаче е твърде труден за прилагане на ниво стратегия, защото изисква количеството на конниците да надхвърля противниковите войски. Севт II използва конницата, като я разполага в ариергард, но в други случаи конниците изпратени напред, пред основната част на войската. Друга интересна особеност е фактът, че конниците понякога са рекрутирани през нощта, практика която освен изненадата за врага е ефективна за провеждането на набези и събирането на плячка. Прави впечатление, че траките са включени в армията на Александър като *prodromoi*. Така те са натоварени именно с разузнавателни функции, като са били изпращани напред. От друга страна по време на сражения тракийските конници са разполагани на левия фланг.

6.2. Организация, снабдяване и боен ред

Един от основните проблеми при анализа на организацията на тракийската конница е, че не разполагаме с данни за офицерските длъжности. Севт дава преки заповеди на конниците, но без наличието на военачалници на оперативно ниво организацията на конницата е твърде неефективна. Конницата лесно се разпръсква при преследването на враговете, а ездачите не са способни да извършват специфични маневри на бойното поле. Неясни са данните за големината на тракийския ескадрон, като броя на конниците в контингентите може да възлиза на: 30 (Хен. Анаб. 7.7.2), 40 (Хен. Анаб. 2.2.7), 200 (Хен. Хелл. 3.2.2) и т.н.

Снабдяването на войската с провизии е от съществено значение особено за конницата. Така например като една основните причини за неуспеха на похода на Ситалк е кризата със снабдяването и недостигът на храна, което е породено от избора за провеждане на експедицията през зимата. Скептичен съм към тезата, че траките са използвали подреден строй. В този контекст може да бъде разгледано сведението на Асклепидот, че тракийските конници прилагат клиновиден тип строй. Стесняването на формацията дава възможност за концентрирането на ударната сила на конницата, прием който следва да е по-ефективен при прилагането му от тежка конница. Именно тази особеност прави идеята за достоверността на сведението на Асклепидот и Ариан малко вероятна. Критиката към съобщеното от Николай Дамаски разположение на трибалските ездачи на трета линия непосредствено пред жените също може да бъде свързана с бойния ред. Дори това свидетелство да бъде интерпретирано като поставяне на конниците в ариергард, то не отразява прилагането на определена тактика. В армията на Александър Агатон се сражава с тракийската кавалерия винаги на левия фланг, докато *prodromoi* са разполагани на десния.

6.3. Численост на конницата. Съотношение на конните контингенти

Липсата на изобразителни данни, както и малкият брой на гробове на конници поставят под въпрос съществуването на реална конна войска преди V в. пр. Хр. Вероятно гетите са разполагали с отделни конни контингенти в периода VII – V в. пр. Хр., но тяхното значение е регионално. С утвърждаването на Одриското царство е изградена по-значителна конна войска, като Тукидид и Диодор споменават за наличието 50-хил. конница, която е използвана при похода на Ситалк през 429 г. пр. Хр. Наличието на подобна численост, освен че е критикувана от редица изследователи като недостойна, е трудно доказуема от концентрацията на гробове на конници от втората половина на V в. пр. Хр., така и от паралели извън Тракия. Походът на Александър Македонски дава възможност косвено да бъде изчислено приблизителното количество на конните войни в Тракия.

Към броя на тракийската (одриска) конница на Агатон могат да бъдат прибавени *prodromoi*, както и попълненията изпратени в Мемфис през 332 г. пр. Хр., Вавилон през 331 г. пр. Хр. и Индия. Отделно Александър се натъква на около 4 хил. конници на брега на река Дунав през 335 г. пр. Хр., а Лизимах попада на огромна конница, състояща се от 8 хил. ездачи през 323 г. пр. Хр. Така само в рамките на 12 години от 335 до 323 г. пр. Хр. са споменати между 18 и 20 хил. тракийски конници. Дори и да е възможно част от тези конни войни да са дублирани при тяхното споменаване, това наблюдение е важна индикация за демографския и военен потенциал на Тракия.

7. Мястото на тракийската конница сред конницата на другите народи

Изследването на тракийската конница не може да сведено единствено до събитията на територията на Тракия, а в по-широк аспект. По този начин има възможност да се постави акцент върху външните фактори, които са оказали влияние за подбора на конната амуниция, въоръжението и снаряжението. Освен на база на военните конфликти с противникови войски и чисто търговските взаимоотношения, важна роля за този обмен имат наемниците, които служат като конници в противникови армии.

7.1. Влиянието на източните конници

Влиянието на Близкия Изток върху формирането на тракийската конница е косвено, но могат да бъдат открити отделни елементи на амуницията и снаряжението, чиито произход може да се свърже с Асирия или Персия. Асирийците успяват да изградят една от първите организирани конници с офицерски рангове, като освен с копие и лък и стрели ездачите си служат и с тежко въоръжение включително шлем, щит, броня и т.н. Основни извори са царските релефи от управлението на Тиглатпаласар III, Саргон II, Синахериб, Ашурбанипал. Именно посредством експанзията на персите на европейския континент става възможно обмяната на знания във военното дело и в частност на конницата. При похода си срещу скитите Дарий I подчинява отделни тракийски племена като гетите, скирмиадите и нипсеите, а значителна персийска конница е изпратена срещу пеоните. Прави впечатление, че има индикации за влиянието на източните конници в тракийската образност. Така например има паралели в живописната украса на сцените от Чан и Александровската гробница. Могат да бъдат разграничени анаксириди, като елементи на мидийския костюм. Персийското влияние е видимо и при анализ на релефа от Шаплъдере. Персите използват както шлемове така и ризници, но не и щитове – елементи на тежкото въоръжение, които постепенно намират своето приложение и сред траките. Изхождайки от относително високата концентрация на махайрата в гробове на конници от територията на Тракия, е възможно използването на меч с криво острие да се разгледа като влияние на конницата на персите. Трудно може да се допусне, че траките заимстват начина на организация на персийската конница, защото малкото извори показват, че тя е резултат от постепенния опит, който събират траките по време на бойните действия. От друга страна преминаването на Милтокият под командването на Артаксеркс II е пример за рекрутирането на тракийски конници на страната на персите, като не е изключено именно чрез наемниците да са заимствани отделни прийоми характерни за източните конници.

7.2. Влиянието на конницата в Елада

Въпреки че водещо значение за военното дело в Древна Елада имат хоплитите, значима роля имат и конните контингенти на отделните полиси. Спецификата на географското положение

на Елада, като липсата на открити равнинни пространства, детерминира районите около Тесалия и Беотия, като най-благоприятни за изграждането на по-значителна конна войска.

Данни за съществуването на тесалийската конница има още от VI в. пр. Хр., като към 375 г. пр. Хр. тесалийската лига е способна да събере 6000, а със съюзниците дори 8000 конници. Беотийците също разполагат със значителна конна войска, която успешно се противопоставя на атиняните по време на Пелопонеската война. Въпреки широката употреба на беотийския шлем за протекцията на ездачите в Древна Елада, няма археологически данни доказващи използването му от представители на тракийската конница. Не е изключено в Тракия да е имало пехотинци подобно на отряда *hamiproi*, които са използвани за подпомагане на конницата, но аргументите за това са свързани основно с интерпретацията на изобразителните данни. Изграждането на боееспособна атинска конница е бавен процес, като числеността на конниците нараства от 96, на 300 към 477 г. пр. Хр., до 1200 към средата на V в. пр. Хр. През 431 г. пр. Хр. атиняните сключват съюз със Ситалк, като тракийският владетел следва да изпрати войска от конници и пелтасти (Thuc. 2.29.5). Тракийски конници са включени в армията на Алкивиад през 405 г. пр. Хр., показателна е и срещата между Ксенофонт и Севт. По-съществена е обаче проблематиката свързана с изобразяването на тракийски костюм на конници върху чернофигурната и червенофигурната атическа керамика. Дори да бъде условно приета тезата, че по-голямата част от ездачите са елини, приликата по отношение на използването на сходни елементи на облеклото е показателна. Въпреки че дори във втората половина на IV в. пр. Хр. спартанците не разполагат с боееспособна войска, значение имат тракийските наемници. Попадайки под командването на спартански военачалници като Бразидас и Клеарх тракийските конници имат възможност да възприемат част от използваните методи за водене на бой. Косвена роля за утвърждаването на конницата в Тракия имат и други полиси. Особено ако се изходи от географското положение халкидската конница използва подобно да траките метателни копия, полиси като Олинт разполагат с конница от 400-600 воители и т.н.

7.3. Влиянието на македонската конница

Утвърждаването на тежкия тип конница е една основните специфики, която е резултат от редица предпоставки като съществуването на аристократичен елит, реформите на Филип II и др. Прави впечатление, че монетите на Александър I, Пердика II и Архелай включват сюжет на конник въоръжен с две копия, който е облечен в хламида и носи петасос на главата, който е съпоставим с изображенията на племенното монетосечене от тракийския югозапад. Върху монетите на Патрай се появява и конник въоръжен с дълго копие. Сюжет на конници става характерен за живописната украса на македонските гробници: гробницата на Филип, гробницата на Kinch, гробницата от Dion и др. Походите на Филип II и на Александър в Тракия оказват влияние върху развитието на конницата. Трибалската конница е неспособна да се противопостави на армията на Александър, като в битката при р. Лигин през 335 г. пр. Хр. македонците дават жертви само около 50 пехотинци и 11 конници (Arr. Anab. 1.2.5), а многобройната четирихилядна гетска конница не издържа дори на първата македонска атака. Скоростта, с която Александър успява подчини Тракия не остава достатъчно време за промяна в начина на въоръжение на конниците. Още през 334 г. пр. Хр. тракийски конници са включени като лека кавалерия към т. нар. „*prodromoi*“, като контингент от одриска конница е под командването на Агатон.

7.4. Влиянието на скитската конница

Скитите не само успяват да изградят една от най-ранните боеспособни конни войски, но тяхното влияние е доловимо особено на територията на Североизточна Тракия. Гетската конница се оформя в зона, която е зависима от Понтийската степ. Гетите имат същото въоръжение като скитите според Тукидид (Thuc. 2.96.1), като именно въвеждането на сложносъставния лък е една от основните предпоставки за съществуването на конните стрелци. Скитите използват горит – кожен калъф, в който са поставяни лъкът и стрелите, какъвто може да бъде разграничен върху монетите на Атеас. Горит е откриван също така в гробове на конници от Тракия като комплексите от Пейчова могила, Голямата могила при с. Златиница и др. От друга страна не всички елементи характерни за скитското кавалерийско въоръжение са заимствани в Тракия. Така например разпространението на бойната брадва остава твърде ограничено, а меч тип акинак е регистриран паралелно с елементи на конската амуниция в отделни гробове като с. Галатин и с. Руец. Анализът на елементите на конска амуниция показва, че контактите между Тракия и Скития са взаимни. Апликации като начелникът от Софрониево са разглеждани като кимерийски, а украсите от с. Огуз и Красний кут свидетелстват за навлизането на тракийски елементи на територията на Скития. Паралели на юздата от Царев брод има от скитска среда. Особено значение имат въвеждането на твърдото седло и кожените стремена, които са засвидетелствани в Скития, като интерпретациите на отделни паметници като изображенията от Свещарската гробница, плочата на Сирм и др., хвърлят светлина върху разпространението им в Тракия. Относно бойния ред е условно разглеждането на клиновидния тип строй въз основа на свидетелството на Асклепидот (Asclep. 7.3). Обобщавайки всички тези данни по отношение на амуницията и въоръжението, процесите на влияния между Тракия и Скития на ниво тактика и стратегия са били взаимни.

7.5. Влиянието на келтската конница

Въпреки че голямото келтско нашествие в Македония, Гърция, Тракия и Мала Азия започва в началото на 80-те години на III в. пр. Хр. келтите се появяват по-рано на Балканите, като дори преговарят с Александър през 335 г. пр. Хр. Съществено е изменението на инвентара на гробовете на конници на територията на Северозападна Тракия. Освен наличието на юзди и шпори характерни стават латенските мечове, както и умбата за щит. Използването на овален тип щитове е един от елементите на келтското въоръжение. Въпреки че повечето от тези данни излизат отвъд периода на изследване, те маркират не само постепенната промяна в материалната култура, но и функционалните изменения по отношение на конната войска, които настъпват в началото на елинистическата епоха.

8. Конница и социална структура.

Независимо от факта, че кавалерията е свързана главно с проблематиката за въоръжението и военното дело, социалната роля на конниците има пряко значение върху формирането на обществения живот в Тракия. Освен като войн-конник отделният представител на тракийската конница е имал и други социални функции: изпълнявал е ролята на ловец, участник в състезанията с коне, отделни конници, които са били част от аристокрацията вероятно са притежавали управленски функции и т.н. Погребването на ездитния кон заедно с богати елементи на конската амуниция и въоръжението е от ключово значение за разбирането на аристократичния статус на конниците. Така въпросът намира отговор в потребността на социалния елит да се отличи – войните-конници продължават да бъдат конници и след смъртта си, защото аристократизмът е свързан с колективната памет, с отношението към мъртвите. Прави впечатление, че по-

систематични данни за появата на богати гробове на конници има на територията на Тракия от V в. пр. Хр. Липсата на достатъчно сведения от писмените извори не дават ясен отговор за реалните измерения на социалната роля на конниците. Така например на Медосад, който е придружен от около 30 конници са дадени села, когато той влиза в спор с Ксенофонт (Anab. 7.7.2 – 14). Интерпретацията на подобни фрагментарни сведения може се обвърже с тезата за даването на определено количество земя на висшите представители на конницата в Одриското царство. Даването на парче земя на конниците е практика, която е добре документирана в Македония, Тесалия, дори и в елинистически Египет. Богатият инвентар на отделни комплекси може да бъде обвързан не само с аристократичния елит, но и с царя-конник. В научната литература погребаният конник в Голямата могила при с. Златиница е свързан със сина на Керсеблепт Йолай, конникът от Аджигол е интерпретиран от V. Širbu като гетски владетел, а изследователи като Г. Китов разглеждат проучените от него богати гробове като „царски“ и т.н. В този контекст е показателно, че владетелският статус е пряко свързан с идентификацията на погребания като конник. Така тенденцията елементите на конска амуниция и въоръжение да са изработени от благородни метали е резултат от съзнателния избор на конниците да демонстрират статус чрез материалните си възможности. Появата на тежкия тип конница е предпоставка за по-значима проява на статуса на конниците. Въпреки че няма данни от писмените извори за Тракия, е твърде възможно към конниците да са рекрутирани помощници, които са помагали на ездача за качването на коня с тежко въоръжение (ризници, шлемове, кнемиди и т.н.) и други спомагателни функции. На базата на данните от гробовете на конници в дисертационния труд са разграничени представителите на конницата в три групи:

- Конници, които не са притежавали собствени коне. (повечето от ездачите вероятно са съставлявали леката конница).
- Конници, които са имали собствени коне. (притежаването на ездичен кон дава възможност на разграничаването на материалния статус на тази група).
- Конници, които са били представители на тракийския елит. (техните материални възможности им позволяват притежаването както на тежко въоръжение, така и на елементи на конската амуниция, които могат да бъдат изработени от благородни метали).

Въпреки че разграничаването на тези групи е твърде условно, главно поради липсата на информативни данни за собствеността на ездичното животно, това е и възможност за анализ на социалната стратификация по отношение на конницата. От друга страна социална роля има и леката кавалерия, която е била далеч от аристократичния елит. Вероятно една от основните предпоставки е бил именно ловът, но важна роля играе и организирането на набези с цел придобиване на плячка, специфики които са от съществено значение за територията на Тракия.

Заклучение

Реконструирането на тракийската конница е сложна проблематика, която включва комплексното разглеждане на писмените извори и изобразителните данни паралелно с елементи от конската амуниция и войнското снаряжение. Анализът на различните свидетелства дава възможност за разграничаването на локални и хронологически особености, които са предпоставка за преосмислянето на начина на функционирането на кавалерията в Тракия. Въпреки че в разглеждания период от V до третата четвърт на IV в. пр. Хр. по-голямата част от конницата е от лек тип, която използва като основно оръжие копието, данните за броя на войската, както и сведенията

за рекрутирането на траките като конни наемници, могат да бъдат разгледани като косвени индикации за съществуването на значима във военно отношение кавалерия. От друга страна инвентарът на комплексите, при които са регистрирани гробове на конници, както и някои изобразителните данни показват и съществуването на сравнително малоброен елит от тракийска конна аристокрация, около която постепенно е изградена боеспособна кавалерия.

Без наличието на стреме или шпори контролът на ездитния кон е затруднен. Използвайки единствено юздите и тежестта на тялото си конниците не са способни да изпълняват сложни маневри на бойното поле. Въпреки това съществена трансформация в начина на организацията тракийската конница настъпва през елинистическата епоха. Първостепенно значение за утвърждаването на конницата в Тракия имат походите на Филип II и Александър. Конниците започват да разполагат с шпори, появяват се нови типове мундщучни и транзелни юзди, които дават възможност за много по-добър контрол на коня. Траките заимстват нови типове въоръжение като дългият латенски меч, чести находки стават и умбата от щитове в гробове на конници.

Периодът от V до третата четвърт на IV в. пр. Хр. е само един кратък отрязък от време на динамични промени по отношение на утвърждаването на тракийската конна войска. Въпреки че много от спецификите свързани с начина на функционирането на кавалерията не намират окончателен отговор, защото попадат отвъд пределите на изследване, реконструирането на представата на конницата открива нови перспективи по въпроса за въоръжението и военното дело в Тракия.

Справка на научните приноси

1. За пръв път е направена цялостна реконструкция на тракийската конница в контекста на проблематиката за въоръжението и военното дело в хронологическия период V – третата четвърт на IV в. пр. Хр.
2. Предложена е авторска теза свързана с разграничаването на типовете конница в Тракия. Дефинирани са археологически критерии на база на комплексите с гробове на конници. По този начин освен разграничаването на лека и тежка конница, са определени по четири подтипа (варианти) на кавалерията. Освен данните за конници-копиеносци е поставен акцент и върху съществуването на тракийски конни стрелци.
3. Тезите за появата на конницата в Тракия са преосмислени, като процесите свързани с въвеждането и утвърждаването на конната войска са разгледани като отделни етапи още от самия край на VIII, VII в. пр. Хр.
4. Направен е систематичен анализ на данните за кавалерийско въоръжение и снаряжение на базата както изобразителни свидетелства, така и на инвентара от гробните комплекси. В резултат на това са приложени аргументи за степента на разпространение на отделните елементи на въоръжението: нападателно, което включва оръжия за далечен бой, като използването на лък и стрели, метателно копие, оръжия за близък бой като дълго копие, меч (акинак, ксифос, махайра, латенски меч и т.н.), нож (кинжал, кама), бойна брадва (?); защитно, което включва използването на шлем, броня/ризница, щит, наколенници (кнемиди).

5. Проблематиката свързана с конската амуниция (юзди; приложения; токи; шпори и т.н.) е разгледана в контекста на въпроса за утилитарното ѝ приложение от представителите на конницата.
6. Направен е опит за разграничаването на конните войски на отделните тракийски племена (етноси): одриска конница, гетска конница, трибалска конница, едонска конница и т.н.
7. Разгледана е ролята на тракийските конни наемници и участието им в армиите на чужди народи. Посочено е значението на тракийските конни контингенти в похода на Александър.
8. Обобщени са данните за тактиката и стратегията, които са използвани от тракийските конници. Предложени са авторски тези свързани с бойния ред и организацията на конницата.
9. Проблематиката свързана със социалната роля на конника е разгледана отвъд данните за наличие на богати гробни комплекси от територията на Тракия. Като аристократичен елит представителите на конницата освен военни са имали и други функции, като в дисертационния труд са изтъкнати връзките между земята, конницата и социалната структура. Разграничени са и три групи конници, като водещи критерии са собствеността върху конете и високите материални възможности на ездачите.
10. Утвърждаването на тракийската конница не е разгледано като самостоятелен процес. Поставен е акцент върху значението на конните армии на чужди народи, които оказват влияние върху тракийската кавалерия.

Публикации по темата на дисертационния труд:

1. Мишев, М. 2020. Тракийската хипархия и въпросът за етническия идентитет на конниците в Птолемеев Египет – АНАМНЕЗА, Год. XV (2020), кн. 2, 21 – 35.
2. Мишев, М. Конните стрелци и тяхната роля в Древна Тракия през I хилядолетие пр. Хр. (под печат).